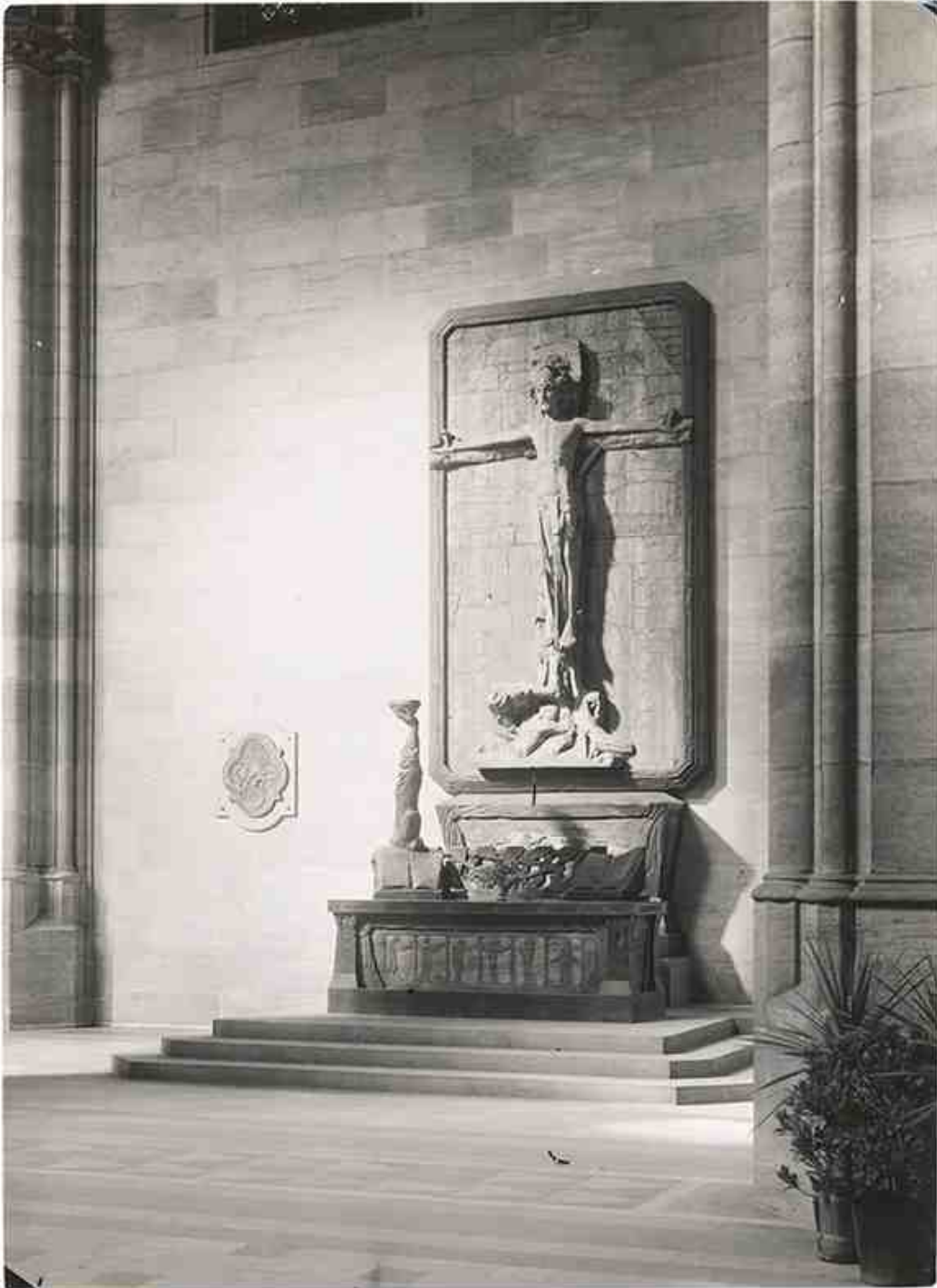

ZPRÁVY

SPOLEČNOSTI FRANTIŠKA BÍLKA

50

jaro 2023

Obsah

Úvod	3
T. Butta: Modlitba u kříže od F. Bílka v katedrále sv. Víta	3
M. Kostílková: Bílkův oltář v pražské Svatovítské katedrále	5
Zrod Bílkova Ukřižovaného v korespondenci F. Bílka s J. Zeyerem	10
T. Butta: Zastavení papeže Jana Pavla II. před křížem od F. Bílka	22
Vilém Nečas o Ukřižovaném	22
Berta Bílková-Mildová: Bílkův český krucifix	27
V. Mikula: K otázce posvěcení Bílkova oltáře	29
F. Kožíšek, Y. Kožíšková: Bílkův Ukřižovaný odstrkovaný	31
T. Boněk: Můj Kristus!	38
Drobné zprávy	44

Pohled do Bílkova chýnovského ateliéru v roce 1900. Vidíme zde vedle hotového Ukřižovaného ve dřevě (vpravo) i jeden z jeho sádrových modelů (vzadu).

Obrázek na titulní straně: dobový snímek Ukřižovaného s oltářem v katedrále sv. Víta na snímku Josefa Sudka.

Úvodní slovo

Kdybychom si položili otázku nebo měli dát hlasovat, které Bílkovo dílo je nejnámější, vybírali bychom z poměrně úzkého okruhu kandidátů. Myslím si, že by asi zvítězila Modlitba nad hroby z Chýnova. Kdybychom však otázku položili jinak – které Bílkovo dílo je nejnavštěvovanější čili shlédne ho nejvíc lidí – ucházela by se o prvenství už asi jen dvě pražská díla: Ukřižovaný ve svatovítské katedrále a Mojžíš před Staronovou synagogou. Zde se domnívám, že by, možná ne s velkým náskokem, zvítězil Ukřižovaný. Bohužel ani v jednom případě se náhodný návštěvník, který není vybaven průvodcem, nedozví, kdo je autorem těchto děl.

Že je Ukřižovaný s oltářem dílo mimořádně působivé, jsme se opět přesvědčili při naší listopadové návštěvě. A protože okolo tohoto díla panuje několik nejasností či mýtů a protože jsme se mu souborně ve Zprávách ještě nevěnovali, rozhodli jsme se mu monotematicky věnovat právě toto jubilejní, padesáté číslo.

Téma otevíráme souhrnným a zasvěceným článkem M. Kostílkové, bývalé ředitelky Archivu Pražského hradu, který doplňujeme výňatky z korespondence Bílka a Zeyera, které ilustrují jak myšlenkové formování díla, tak i přípravné a počáteční práce. Patriarcha CČSH T. Butta nám laskavě přispěl modlitbou k Ukřižovanému a osobní vzpomínkou na návštěvu papeže Jana Pavla II v katedrále. V dalších dvou příspěvcích se věnujeme nejasným tématům: odstraněnému nápisu z boku oltáře a otázce posvěcení oltáře. Jubilejní číslo doplňuje pohled na Ukřižovaného od Bílkova švagra a dcery a zajímavé srovnání a hledání paralel mezi zpodoběním Krista F. Bílkem a R. Steinerem, kterým přispěl farář Obce křesťanů T. Boněk.

František Kožíšek

Modlitba u kříže od Františka Bílka v katedrále sv. Víta

„Co bylo od počátku, co jsme slyšeli, co jsme na vlastní oči viděli, na co jsme hleděli a čeho se naše ruce dotýkaly, to zvěstujeme: Slovo života.“
1 J 1,1

Bože, chceme ti dnes v těchto místech poděkovat za umělecké dílo Františka Bílka. Byl věřícím laikem, který nestál u oltáře jako kněz, ale oltář sám tvořil.

Slavil bohoslužbu ve svém srdci a celým svým dílem ti vzdával chválu.

Obdařil jsi ho zvláštním uměleckým obdarováním a schopností tvořit a svými pracemi svědčit o tobě, který jsi Tvůrce vesmíru a dárce života časného i věčného.

Měl mystická vidění Krista, který má lidskou tvář, je Synem člověka (Da 7,13-14), který trpí, cítí nehlubší bolest. A přesto je vítězným, vzkříšeným a tebou oslaveným Pánem nade vším. Dřevo jeho kříže se pro nás stává stromem života. Myslíme na jeho víru a vztah k tobě, Bože Otče, na jeho úctu a pokoru před tebou. Připomínáme si jeho vztah k přírodě a ke stromům, které svým růstem vzhůru odkazují k věčnému nebi. Měl vztah ke své rodné jihočeské krajině a ke své vlasti i k postavám víry, které se v naší zemi narodily a byly nositeli tvého Ducha.

Děkujeme ti za toto jeho dílo, které je umístěno v nejposvátnějším chrámu českých dějin. Děkujeme ti za další jeho díla v katolických kostelích i ve sborech Církve československé husitské přinášející poselství víry mnohým.

Děkujeme ti, že se tento umělec s posvátnou úctou svými rukama dotýkal obrazu Krista a že svým dílem přesahujícím čas zvěstuje Slovo života.

Tobě buď, Bože, vzdávána chvála nyní i po věky.
Amen.

listopad 2022

Tomáš Butta, patriarcha Církve československé husitské

Detail Bílkova oltáře v katedrále sv. Víta. Foto: Jára Novotný.

Bílkův oltář s dřevořezbou Krista na kříži v pražské Svatovítské katedrále

Málokteré výtvarné dílo bylo tak fanaticky odmítáno i vášnivě obdivováno jako monumentální oltář s dřevořezbou ukřižovaného Krista od Františka Bílka, který stojí od roku 1927 v severní boční lodi pražské Svatovítské katedrály.

Přípravné skici a studie ke Krucifixu vznikaly v roce 1896 v Bílkově rodném Chýnově, kde sochař rozvíjel své tvůrčí schopnosti od roku 1892, kdy se vrátil z krátkých studií v Paříži. Stromy chýnovských lesů dostávaly v umělcových představách, podnícených Biblí a myšlenkami Mistra Jana Husa i jiných českých reformátorů, podoby Krista a Panny Marie. Bílkovo hledání uměleckého vyjádření osobního pojetí Kristovy oběti, přinášené trpícímu lidstvu i zrod díla můžeme sledovat v korespondenci Julia Zeyera a Františka Bílka. Je dobře známo, že Zeyera seznámila s Bílkem malířka Zdeňka Braunerová, kterou již při prvním setkání s mladým sochařem zaujaly jeho nevšední názory na život, umění a náboženství. Bílek se upřímně vyznával spisovateli Zeyerovi z trýznivého uměleckého bloudění a záhy získal jeho porozumění a náklonnost. Dne 26. října 1896 Zeyerovi napsal, že čím více o zobrazení Krista přemýšlí, s tím větší nedočkavostí se na práci těší. Jak ji chce udělat „je věru již dílem Božským jen možno. Ale právě ta obtíž a ta skoro nemožnost s tím větším zájmem a láskou v práci tu mne vhání.“ Zeyer věřil, že talentovaný Bílek, plný nadšení, svůj úkol šťastně dokončí, a byl rád, že se mu podařilo Bílka přesvědčit, aby Krista zobrazil na kříži. „Ta umírající tvář, to zhasínající oko, ten způsob, jak jste dílo pojal a podal, to vše mne pronásleduje jako velký a prorocký sen a jsem rád, že Vás znám osobně.“ Umělecké zaujetí mladého sochaře ocenil také mecenáš umělců architekt Josef Hlávka. Bílka přijal již 30. října téhož roku a na vytvoření Krucifixu mu dvakrát přispěl po 200 zlatých. 11. listopadu Zeyer Braunerové s uspokojením sdělil, že se Bílek s Hlávkou dorozuměl, začal na Kristovi pracovat a „má vyhlídku na státní dodávku“. 20. listopadu měl Bílek hotovu kresbu Kristovy hlavy a celé postavy Krista na kříži, v prosinci odlil do sádry hliněnou studii hlavy. Podle Bílkova názoru, který sdělil Zeyerovi v dopisu z 9. ledna 1897, nebylo největším Kristovým utrpením utrpení smrti, ale když viděl, že ho Bůh opustil. „Po výkřiku tom: «Bože, proč jsi mne opustil», musel jsem nechat trochu stop, ... protože hned potom nastala ztrnulost svalů: «dokonáno jest». Proto jsem si dovolil v levé straně tváře ještě tolik živosti, že k tomu utrpení ještě velké síly bylo třeba.“ V únoru 1897 Bílek dokončil studii celého Krista, a pracoval na dalších, avšak již v červnu napsal Zeyerovi, že „práci «Krista Pána» na delší čas odložil, aby k němu přišel s novým duchem“. Vedle nedostatku peněz Bílkovi bránilo v tvůrčí práci, že neměl vyhovující dílnu. V dubnu 1898 si Zeyerovi posteskl: „Krucifix můj tedy netknut již skoro rok jev jednom místě, nemám místnost“ a v květnu sliboval, že jakmile bude dílna postavena, přikročí co nejdříve k dřevořezbě svého krucifixu. „Vlastně ne ke krucifixu, ale ke svému Kristu; to slovo a katolický «krucifix» zavání pohanstvím v křesťanském rouše.“ Teprve koncem dubna následujícího roku mohl

Bílek příteli Zeyerovi sdělil, že „pomalu přichází ke «krucifixu» ze dřeva. Nyní dělá opět jeden náběh v třetinové velikosti ze dřeva“. V červnu již dokončoval poslední dřevořezbu. „Truhlář dohotovuje dřevo ku mému Pánu Kristu. Příprava a náklad ten na tu práci bez dlouholetých přípravných studií bude mne již na 200 zl. stát. Co potom ty studie a výživa toho času; co potom ta únava do posledních těla i duše sil! Ale vidíte, to již kříž sám s sebou nese. Nyní, dá-li Pán Bůh, ji začnu. Se řemeslníky vždycky mnoho zkusím; kdyby jen člověk mohl všechno zmoci sám. Ale tož nejde při tom mém řemesle.“ V dopisu Zeyerovi z listopadu 1899 Bílek truchlil nad svým životem, avšak v posledním odstavci se svěřil: „Dodělávám Pána Krista. Ba snad jen pár dnů a bude hotov.“

V poznámkách k tištěným „Modlitbám“ roku 1897 Bílek napsal o ukřižovanému Kristu, že vyjadřuje: „To, co oko lidské vidělo na «hoře lebek» při vyslechnutí posledních slov Krista: «Bože můj, proč jsi mne opustil» a «Dokonáno jest».“ Většina uměleckých kritik Bílkovo dílo nepochopila a odmítala. Příznivě se o Ukřižovaném vyjádřil architekt Hlávka v srpnu 1897, pouze se domníval, že v Kristově tváři převládá tělesné utrpení, což není úplný triumf nad smrtí. Kladně jej hodnotila také výstavní porota Svazu výtvarných umělců Mánes v souvislosti s výstavou v srpnu 1898. Veřejnosti Bílek poprvé korpus představil 1908 na souborné výstavě svého díla v Praze v kostele sv. Martina ve zdi. Když si postavil roku 1911 na Hradčanech vlastní vilu, stál obrovský Krucifix vyřezaný z lípy, která vyrostla v Lažanech u Chýnova, v jeho rozměrné dílně.

Významného ocenění se Bílek dočkal roku 1921, kdy se Ministerstvo školství a národní osvěty rozhodlo zakoupit dřevořezbu ukřižovaného Krista pro novostavbu Svatovítské katedrály. Stát podporoval výtvarníky i v době hospodářské krize, která zasáhla Československo koncem roku 1921 a nejvýrazněji se projevila roku 1922. Dotace se snažil rozdělit spravedlivě, aby všichni významní umělci postupně dostali objednávku větší práce. Po Švabinském, Myslbekovi, Štursovi a Kloučkovi byl vybrán František Bílek „jako jeden z nejsamostatnějších a nejvýraznějších českých umělců“. Z nejlepších Bílkových prací byl zvolen Krucifix, „dílo tak hluboce náboženské, které může být umístěno jenom v ovzduší jemu odpovídajícím, nejlépe v novostavbě chrámu sv. Víta“. Podnět k získání díla dali někteří členové uměleckého odboru Jednoty pro dostavění hl. chrámu sv. Víta se stavitelem dómu Kamilem Hilbertem. Na doporučujícím spisu ministru Josefu Šustovi jsou podepsáni Václav V. Štech a Zdeněk Wirth. Wirth jednal se stavební správou dómu i s Bílkem o umístění Krucifixu v jedné z ochozových kaplí chrámové lodě, aby bylo možno přikomponovat plastickou a malířskou výzdobu interiéru. Bílek si však přál umístit jej v severní boční lodi na zdi chrámové klenotnice. Za korpus žádal 50 tisíc K, což podepsaní považovali za „cenu přiměřenou hodnotě díla, které patří k nejkrásnějším kusům moderní české plastiky“. Sochař nabídl, že řezbu doplní na oltář predelou a představeným oltářním stolem. Za tuto práci žádal 47 tisíc K.

Ministerstvo mělo peníze vyplatit po částkách nejpozději do tří let. Po zaplacení první splátky 25 tisíc K se dřevořezba měla stát majetkem Ministerstva, ale Bílek ponechá Krucifix ve své dílně, dokud úprava vnitřku katedrály nepostoupí tak daleko, aby oltář mohl být postaven na místo bez poškození. U příležitosti svých 50. narozenin v rozhovoru s přítelem knězem Sigismundem Bouškou Mistr odpověděl na Bouškovu otázku, zda se mu stýská, když prodá některé své dílo: „Je to tak, stýská se nám po všem. Můj Kristus byl zakoupen vládou a má přijít do nové kaple ke sv. Vítu...“ Poté se zamlčel a potom řekl s bolestným úsměvem: „To ovšem neznamena ještě, že tam státi bude i s oltářem, který mám vypracovati. Ale naši (to je sochařova rodina) už teď ho oplakávají.“ Druhou polovinu ceny ministerstvo poukázalo umělci 28. února 1922. Umělecký odbor Jednoty si přál snížit výšku oltářních stupů a zmenšit hloubku oltáře, aby příliš nezaplňoval boční loď, avšak sochař se na několik let odmlčel. Proto se stavitel dómu Hilbert v říjnu 1925 sochaře písemně tázal, zda ještě chce na oltáři pro dóm pracovat, a zaslal mu přípustné půdorysné rozlohy oltáře. Bílek ústně¹ prohlásil, že všem žádaným změnám ochotně vyhoví. Návrh na oltář předložil stavitel dómu Kamil Hilbert biskupovi Antonínu Podlahovi, s nímž byl pověřen sjednat s Bílkem dohodu o jeho provedení ve dřevě. Také Ministerstvo školství a národní osvěty požádalo Bílka, aby předložil rozvrh své práce a uvedl, v jakých splátkách si přeje výplatu honoráře. 19. listopadu 1925 Bílek Ministerstvu odpověděl, že má připraven oltář a spodek pod Krucifix, reliéfy «Boží tvůrce» a «Viděl jsem pod oltářem duše», všechny nápisy a řezby draperii. Dokončit musí ještě vršek oltáře se svícem. Orámuje jej a bude moci položit oltář o ploše 8 metrů čtverečních na zem. V prosinci téhož roku Ministerstvo poukázalo umělci na zakoupení materiálu 25 tisíc K s podmínkou, že práci dodá Jednotě pro dostavění chrámu sv. Víta nejpozději do jara 1927. Druhou splátku ve výši 20 tisíc K Ministerstvo vyplatilo 29. listopadu 1926. Dokončený oltář s ukřížovaným Kristem umělecký odbor Jednoty pro dostavění chrámu sv. Víta převzal v umělcově ateliéru 8. února 1927. Konečnou splátku kupní ceny za řezby k doplnění oltáře ve výši 11 tisíc K poukázalo Ministerstvo Bílkovi k výplatě 28. t. m. Podle Bílkova přání byl oltář s ukřížovaným Kristem umístěn na čestné místo v severní boční lodi nové části katedrály u zdi pod novou klenotnicí.

Vážné problémy s Bílkovým oltářem a dřevořezbou Krucifixu nastaly roku 1942, kdy měl být „na přání vyšších míst“ z kostela odstraněn a dán k dispozici Ministerstvu školství. Předseda uměleckého odboru Jednoty pro dostavění hl. chrámu sv. Víta Antonín Ausobský požádal o souhlas Metropolitní kapitulu u sv. Víta a odboru vyvstala starost, kam oltář umístit. Prvotní myšlenka osadit oltář v podvěžní Hasenburské kapli na místě Mayerova obrazu z roku 1631 a tento dar císaře Ferdinanda II. umístit na stěnu severní boční lodi, z neznámých důvodů neobstála. Pravděpodobně vzpomínka na soubornou výstavu Bílkova díla v kostele sv. Martina ve zdi roku 1908 podnítila nápad, převést oltář s Ukřížovaným sem. Na dotaz Jednoty pro dostavění chrámu

---

¹ Nejen ústně, ale i písemně.

sv. Víta, zda je přestěhování možné, kancelář synodní rady Českobratrské církve evangelické odpověděla, že v případě potřeby s návrhem souhlasí. Synodní senior B. Křenek sdělil Jednotě dopisem z 9. prosince 1942, že oltář může stát v severní boční lodi kostela před širokým pylonem oddělujícím boční loď od hlavní chrámové lodě, to je na místě suchém a snadno přístupném k jeho prohlédnutí. Rozpočet na přestěhování díla zněl na 4 355,60 K. Jednání se protáhlo do dalšího roku, kdy se zvažovalo, zda by nebylo vhodnější umístit dřevorezbu v kněžišti kostela. Zde měl stát pouze do ukončení rekonstrukce kostela blahoslavené Anežky České v Praze na Františku², neboť Metropolitní kapitula u sv. Víta vyslovila na své schůzi 5. dubna 1943 souhlas, aby Bílkův oltář s dřevorezbou Krista byl darován tomuto kostelu. Proč se přemístění Bílkovy dřevorezby nerealizovalo, není z písemností Jednoty pro dostavění chrámu sv. Víta známo. Odstraněny byly pouze nápisy na bocích oltáře s údajem o dárci, kterým bylo, jak je výše uvedeno, Ministerstvo školství a národní osvěty.

Kritici poukazovali, že pojetí Bílkova oltáře s ukřižovaným Kristem neodpovídá architektuře gotické katedrály a působí v ní cize, výraz Krista plně nevystihuje celou hloubku Kristova utrpení, ale vyjadřuje Krista – vítěze nad smrtí, kterým se stal až po zmrtvýchvstání. Teolog a historik umění Josef Cibulka kromě jiného napsal, že „Bílek vizionářsky vnímá za zmučeným Kristem jeho utrpení“. Viděl v něm „vroucně subjektivně založené dílo, které i architektonické součásti oltáře poetickým symbolismem přetváří v duchovní výraz individuální modlitby“.

V rozpočtu roku 1921 František Bílek uvedl, že zhotovil Krista na kříži z lipového dřeva, desku v pozadí z modřínu, pro rám použije dubové dřevo, pro podstavec, zdobený reliéfem, lipové dřevo, pro vršek oltáře dub. Utrpení Krista připomínají na rámu větve s trny. Na desce jsou Kristovy výroky: vlevo nahoře «Ženo, hle syn Tvůj – Hle matka Tvá», vpravo «Dokonáno jest» – «Otče, odpusť jim, neboť nevědí, co činí» a «Žízním». Kromě nápisů jsou na desce vyryty probodané ruce a nohy, Matka stojící pod křížem a dole pod oblaky jsou zobrazeni dva spoluukřižovaní lotři. Na menze pod Krucifixem je rytý reliéf s nápisem: «Viděl jsem pod oltářem duše umučených pro slovo Boží» a «Když otevřel pečeť pátou». Na oltáři pod Krucifixem se tyčí svícen v podobě ruky nesoucí kahanec a dvě otevřené knihy s texty z Apokalypsy. Na pravé knize je vyřezáno: «A ten hlas, který jsem byl slyšel, s nebe opět mluvil se mnou a řekl „Jdi a vezmi tu knížku otevřenou z ruky anjela stojícího na moři a na zemi... Vezmi a pozři ji“ – učiníš hořkost v nitru tvém – ale sladká v ústech». Na levé knize je vyryto: «Viděl jsem anjela sestupujícího s nebe a v ruce měl knihu otevřenou – i postavil nohu svou pravou na zemi a volal hlasem velikým – a když dokonal volání, mluvilo sedm hromů. Zapečeť, co mluvilo sedm hromů». Na čelní desce oltáře je vyryt reliéf Tvůrce přinášejícího světlo.

Po stranách oltáře jsou nápisy, z nichž bylo za druhé světové války odstraněno jméno donátora. Západní strana: «Krucifix počat roku 1896. R. 1899 ukončen.

² Míneň Anežský klášter – pozn. red.

R. 1921 zakoupen [vyříznut údaj o Ministerstvu školství a národní osvěty]. R. 1927 osazen v chrámu sv. Víta». Přední strana: «Život člověka trpký kalich času. Otče přenes kalich tento ode mne!» Na východní straně: «František Bílek 1926. Krucifix počat 1896. R. 1899 ukončen. R. 1921 zakoupen [jméno dárce vyříznuto]. R. 1927 osazen v chrámu sv. Víta».

Marie Kostílková

Výběr z písemných pramenů a literatury:

Archiv Pražského hradu, fond Jednota pro dostavění hl. chrámu sv. Víta, kt. Bílkův oltář s ukřižovaným Kristem.

Státní ústřední archiv, fond Ministerstvo školství a národní osvěty, odbor V, odd. 2, 24, Bílek František.

Básník a sochař. Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896-1901. Uspořádal a poznámkami doprovodil J. R. Marek. Praha 1948.

Bouška, Sigismund: V dílně sochařově. In: Revue Archa 1923, s. 76-82.

Braunerová, Zdeňka: František Bílek a jeho dílo. Praha 1900.

Bydžovská, Lenka: Bílkova dřevorezba Ukřižovaného. In: Katedrála sv. Víta v Praze. Praha 1994, s. 253-254.

Cibulka, Josef: Bílkův Kristus. In: Umění 1933, s. 159-160.

Karásek ze Lvovic, Jiří: Dílo Františka Bílka. Přednáška proslovená v pražském rozhlase 6. XI. 1932. Kroužek přátel díla Bílkova; soukromý tisk Praha 1935.

Kovářna, František: František Bílek. Prameny sv. 47. Praha 1941.

Mrázová, Marcela: Duchovní umění Františka Bílka. In: Výtvarné umění 1966/2, s. 63-73.

Mrázová, Marcela: František Bílek. Výbor z díla. Praha 1986.

Text převzat z publikace: Marie Kostílková. Bílkův oltář s dřevorezbou Krista na kříži v pražské svatovítské katedrále. In: Život a dílo Františka Bílka (příspěvky ze symposia konaného 22.-23.11.2000 v Praze), str. 87-92. Vydala Církev čs. husitská, Praha 2000.

PhDr. Marie Kostílková (1934 – 2004), česká historička a archivářka. Od roku 1960 pracovala v Archivu Pražského hradu, v letech 1992 až 2000 jako jeho vedoucí.

Zrod Bílkova Ukřižovaného v korespondenci F. Bílka s J. Zeyerem

Za vznik a do určité míry i podobu slavného Bílkova oltáře v chrámu sv. Víta může Julius Zeyer. František Bílek, byť ve své tvorbě byl zcela zaujat náboženskými, křesťanskými motivy se zprvu zdráhal zpodobnit Ježíše Krista nebo spíše jen symbolicky, nikoliv však realisticky na kříži. Přestože měl svá „vidění Krista“, kdy se mu Kristus zjevil či k němu promlouval.

Když se na popud Zdeňky Braunerové seznámil s Bílkem v létě 1896 Julius Zeyer, byl jím – jeho osobou i tvorbou – nejenom nadšen a duchovně osvěžen, ale i rozhodnout mu podat pomocnou ruku, resp. podpořit jeho tvorbu. Díky svým kontaktům přemluvil mecenáše Josefa Hlávku, aby poskytl Bílkovi stipendium, resp. příspěvek na zhotovení určitého díla. Jednalo se o podporu umělecky svobodné, volné tvorby, ale Bílek měl pocit, že musí odvést konkrétní a významnou práci, která se bude líbit nejen Hlávkovi, ale i širší veřejnosti. Protože se v tu dobu v českých médiích probírala otázka Husova pomníku, navrhl Bílek, že by zhotovil sochu Jana Husa: *„Vidím, že bych pomník Husa měl vytvořit; ale ne pro osobu Husa, jako pro to velké, co hlásal. Věřu, že zadarmo bych jej dělal; jen když by mi bylo dopřáno místa, času a kousek chleba, by mi můj nádeník – tělo – nepošel. Zda-li kdo může chápat snahu Husovu lépe, myslím, než já, který Krista vidí a zná z dříve než se z Otce počal tam v nebesích. Udělal bych něco dobrého; pán Bůh by mi pomohl...“* (Bílek v nedatovaném dopise Zeyerovi, začátek září 1896)

Tento nápad však Zeyer po konzultaci s Josefem Hlávkou Bílkovi rozmluvil: *„Dle p. Hlávky, jedná se těm, na nichž vše závisí, spíše o pomník „Husitismu“ než „Husovi“... Pan Hlávka je tedy toho názoru, byste ještě čekali a zatím na něco jiného pracovali, něco, co by i širšímu obecenstvu bylo přístupno...“* (Zeyer v dopise Bílkovi, 21. 9. 1896). Postupně se objevuje a krystalizuje myšlenka zpodobení Krista ukřižovaného. Připomeňme si na úryvcích z dopisů, jak se dále vývoj tohoto nápadu a posléze záměru ve vzájemné korespondenci Bílka a Zeyera odrážel.

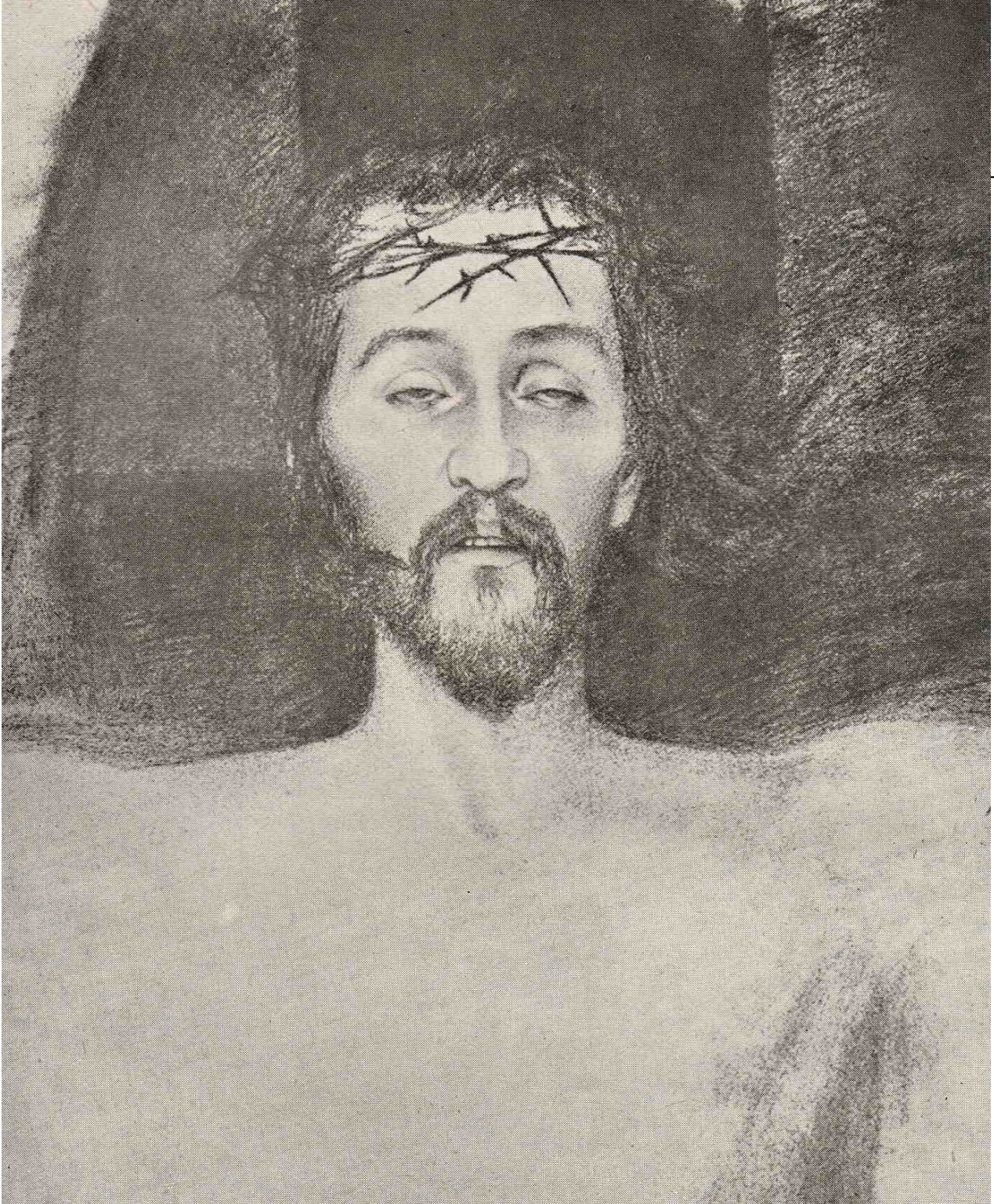
F. Bílek Zeyerovi (26. 10. 1896)

Čím více myslím o thematicu: co oko lidské vidělo, když Kristus pněl na kříži, tu s větší nedočkavostí těším se již na práci tu. Ale jak ji udělat, jak já chci, je věru již dílem Božským jen možno. Ale právě ta obtíž a ta skoro nemožnost s tím větším zájmem a láskou v práci tu mně vhnání.

F. Bílek Zeyerovi (2. 11. 1896)

Byl jsem u p. staveb. rady (Josefa Hlávky – pozn. red.) v pátek... Jeden takový pohled přízně p. vrch. staveb. rady by byl postačil, by mne dobrem svým vehnal v šílený ten krok „udělat tělo lidské, aby v něm Boha bylo vidět i lidské zvěři“. –

Dostojím rád slibu, opakuji ... protože v Kristu se obírat, žít, mřít – ó, neznám většího ve světě štěstí! – Ale nesmírnost úkolu toho, bych i přesvědčení svému učinil zadosť, je nemožna i pochopení. Chápu se práce té, že mi Pán Bůh pomůže. Neb bez Něho nic nejsem!

Bílkova skica k Ukřižovanému (kresba uhlem, 1896). Reprodukce z knihy Básník a sochař.

Bílek Zeyerovi (9. 11. 1896)

Udělal jsem již prvou kresbu a tvář budoucího modelovaného Krista Pána. Bůh mi pomáhal. – Až dosud, kdo ji viděl, byl podobou její pronásledován. I já ji musel v vedlejší světnici dát; i mne trochu pronásleduje, a já přec musím na ni úplně zapomenout, a dříve než druhou začnu. Kolik jich takových budu muset dělat, než mne uspokojí? – Uspokojí-li mne vůbec jaká!! – Ale Bůh mi pomáhá!! –

Dotekl Jste se v milém mi psaní svém o zdaru mé práce (mé snahy v žití mém) a o nadějném štěstí v budoucnu. Zdar mi prorokoval Kristus a Panna Maria několikrát, a kolikerá ústa umírajících, o nichž se praví, že mluví poslední svá slova v duchu prorockém. Štěstí pak mé mi nikdo snad již nevezme. Je sice jen skořápkou v moři světa bídném; ale ni ta se nedá utopit. – Kéž se tak stane. A vrchol štěstí mého? Konec mého šťastného žití, to největší pak pro mne bude štěstí; umírat tak hanebně jak Kristus.

J. Zeyer Bílkovi (5. 12. 1896)

Na Vašeho Krista stále myslím a vzpomínám, dejž Vám Bůh zdaru, aby dílo Vaše se šťastně skončilo, bude mi to vždy zvláštním uspokojením, že i já mám v tom kousek vlivu, že se mi podařilo trochu Vás přesvědčovat, že byste Krista na kříži měl zobrazit. Ta umírající tvář, to zhasínající oko, ten způsob, jak Jste dílo pojal a podal, to vše mě pronásleduje jako velký a prorocký sen a jsem tak rád, tak rád, že Vás znám osobně. ... Kéž se dočkám díla Vašeho! Před Kristem Vaším bych se klaněl a modlil. Kdo na tu tvář patřit bude, zavolá zajisté z hloubi své duše: Můj Kriste! A v tom zvolání, jde-li z hloubi duše, je obsažen celý svět, všechna láska a všechnen bol a všechno nejvyšší štěstí člověka.¹

F. Bílek Zeyerovi (nedatovaný dopis mezi 5. a 10. 12. 1896)

Neřekl jsem vše, neřekl jsem co podstatou a podobou mou, co životem mým. Neřekl jsem: – že nevěřím –, – že nemám přesvědčení; – ale že vidím Boha, že mluvím s Ním a slyším, co světu dosud neznámo. ...

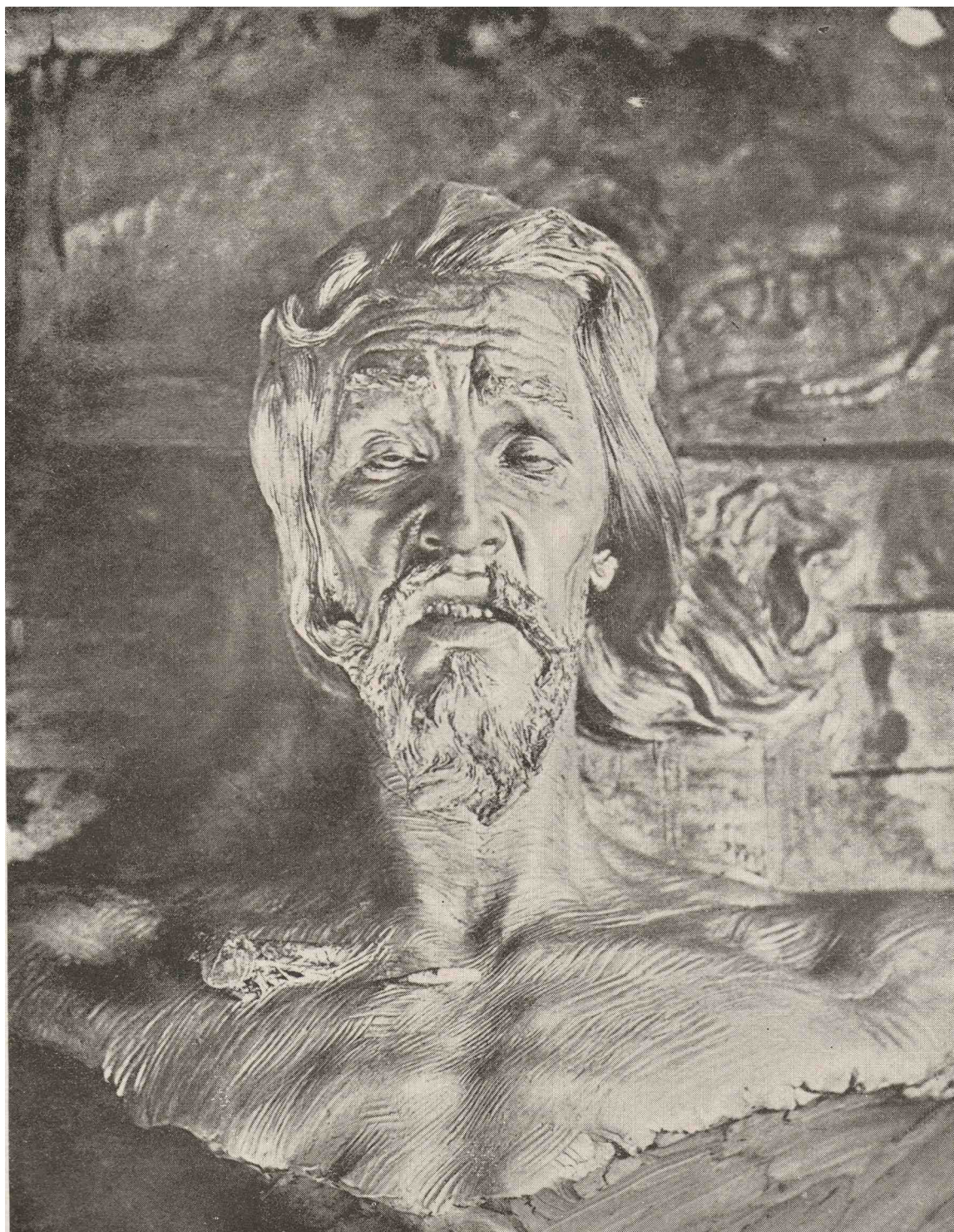
Jak krásně píšete o mém Kristu! Jak šťastným jsem z toho! Život Jeho Božský, jenž mi tak makavě zřejmým, v němž zosobněn byl Kristus, troufám si vložit v tu mrtvou hlínu.

Ó Pán Bůh mi jistě pomůže, když tolik krásných úst za mne se modlí. – Zítřkem začnu hlavu a poprsí Krista v životní velikosti studovat. Je mi ten úkol příliš svatým, než abych se při pomyšlení již na to nechvěl. Rozvrh celé práce studoval jsem; a aby hlava dostatečně velká byla, bych v ní mohl vše, co mdlá duše moje cítí, vložit – a aby ze vzdálenosti 10 m ještě se vším patrna byla, musí ta práce být

---

¹ Dopis je psán poté, co Zeyer se Zdeňkou Braunerovou navštívili v Chýnově Bílka a viděli první nákresy Krista. Bílek si ve svých zápiscích poznamenal, že nejsladší pro něj bylo Zeyerovo nadšení, když zvolal: „Před vaším Kristem opravdu možno pokleknouti a zvolati: «Můj sladký Ježíši!»“ Tehdy byly hotovy nákresy: kreslená hlava Kristova a kreslená celá postava Krista na kříži s datem 20. 11. 1896. Kreslená hlava později visela v Zeyerově pokoji v chýnovské chaloupce.

v rozměrech as 6 m výšky a 4 m šířky. Bez 1 m nebo ½ m podstavce. Myslím, že velikost věci poslouží velmi. – Až budu hotov s hlavou Kristovou, dovolím si Vám ji, prozatím ve fotografii, co náhradu za mou podobenku² poslat. – Ano?

*Hliněný plastický model hlavy Ukřižovaného (1897). Reprodukce z knihy *Básník a sochař*.*

---

² Bílkova reakce na skutečnost, že předtím dostal od Zeyera na památku jeho fotografie (podobiznu).

F. Bílek Zeyerovi (11. 12. 1896)

Nemohu přestat, aniž bych prozradil, že studie v hlíně na budoucí mou práci (skoro 1 ½ m²) je v hlavním hotova. Tvář Krista, v 1 ½ životní velikosti dohotovena skoro, jen vlas a okolek dosud schází.

Konečně pokojí mne tvář Krista Pána. Konečně uznávám, že tvář, v posledních dvou dnech udělaná, je kusem práce, jenž mne pokojí, jenž mne hroutí k modlitbě k Bohu plné díků, že očividně viděl jsem, jak mi pomáhal.

Ne zvláštní tvář, nic zvláštního od kreseb Vámi viděných, – ale život se mi podařilo vložit v tvář, život Krista, který tak makavě znám.

F. Bílek Zeyerovi (nedatovaný dopis mezi 14. a 22. 12. 1896)

Studie moje v hlíně již hotova skoro. Je as ve velikosti 1 ½ životní velikosti; je to hlava Kristova. Ostatní spojeno jako Hautrelief s pozadovou deskou v 1.3 m² rozměru. Nejprve ofotografovat slušně, pak odlejt si to chci: Již bojím se, že mi to ta sádra zase svou mrtvou barvou bude ubíjet.

Potřebovala by tato studie odlít do bronzu. Jen až se trochu zmohu, – jest na to dosti času – já snad si to nechám odlít do bronzu. Pán Bůh mi očividně pomáhal.

F. Bílek Zeyerovi (nedatovaný dopis mezi Vánocemi a Silvestrem 1896)

Studie modelovaná v 1 ½ životní velikosti na hlavu Krista je odlita. Ubíjí to ta sádra; ale osvětlením přivede se vše přes k platnosti. Nechal jsem ji v hlíně fotografovat. Ovšem bez koruny; protože ta se v hlíně udělat nedá. Tím ovšem nezískala také má práce, ale i tím na fotografii trpí. Ale však Vy již ji přimyslíte, až Vám si ji dovolím poslat, – že ano!?

F. Bílek Zeyerovi (31. 12. 1896)

Dohotovil jsem novou tedy studii hlavy Kristovy na kříži v sádře. ... Slíbená podobizna (fotografie – pozn. red.) mé studie již hotova; jenže není příležitosti, bych ji v Táboře vyzvedl a Vám, můj milý, poslal.

F. Bílek Zeyerovi (nedatovaný dopis mezi 31. 12. 1896 a 7. 1. 1897)

...fotografii slíbenou zasílám Vám. Dopadla trochu nešťastně. Přílišný pohled hlavy je nesprávný, jakož i to bolestné čelo, mluvící mylně o mnoha životu v těle celém, ač to poslední jeho známky. Pak koruna, korunující i celou práci tuto, schází; níž se zpola zakryje ono příliš živé tělo. Báť jsem se té mrtvé sádry, proto jsem to nechal fotografovat v hlíně. Ale ono to nevypadá nyní tak zle. Pak koruna zajímavosti práci přidala. Jest to podoba člověka obyčejná; ale život je v ní Kristův. Já jsem tak makavě přesvědčen.

J. Zeyer Bílkovi (7. 1. 1897)

Můj drahý, milý Bílečku, jak Vám mám děkovat za ty fotografie a jak Vám mám vypsat, jak jsem unešen Vaší prací. Ano, jak to sám říkáte, Bůh Vám pomáhal.

Dovedu si myslit tu skizzu dle fotografie, myslím jako Vy, že fotografie nestačí, to čelo asi není tak „patologické“ v hlíně, jako na fotografii, kde ty stíny jsou asi příliš hluboké a ostré proti originalu. Držte se, prosím Vás, co nejvíce té studie co jsem u Vás viděl, té kresby hlavy, kde je více Krista a jeho života, než na té fotografii. Na té kresbě je takový pel čistoty a ryzí duševnosti, na té fotografii, jak sám pravíte, je více *lidského*. Na té kresbě proráží jako světlo svatá individuálnost Kristova vším utrpením. Na té fotografii trochu mučednictví převládá. Nebo se mi to jen zdá? Neosobuji si *žádný soud*, pravím Vám jen, co se mi *zdá* a připouštím mýlku svou. Vy sám sudte a povězte mi, co se Vám zdá. Dělejte všechno jen dle své inspirace, dle *svého* přesvědčení, jak Vám duše Vaše velí. Vaše duše je čistá a nadšená a tedy ji povede Bůh.

F. Bílek Zeyerovi (9. 1. 1897)

Mám-li upřímně cos' říci o své poslední studii, to musím se přiznati, že mi mila. Chyba její záleží v tom, že jsem tou kamenitou hlínou neuhněl také vzduch. Ale slibuji, že se o tu nadpřirozenou věc pokusím při práci samé. Jinak jest to kus sochařské spravedlivé práce. Jest to jistý druh lidí nyní pro mě, ti sochaři, na které aspoň při studii té vzpomenout jsem musel. Žádná to konvence, jen přátelské podání ruky. Protože kdybych měl Krista napodobit, tu bych ho nikdy nenapodobil takto. Ale těším se, že jako nyní Jeho život mi modlitbou, tak jednou můj život bude modlitbou Jeho, již „Amen“ bude smrt má. Pak konečně napodobím částečně Krista, a jen tak jedině. Milý pane Zeyer, jemuž nemusím tajit se s ničím již, začal-li bych pracovat a žít, jak mi třeba, mám-li se zdokonalit a dokonalým být, tu bych musel předem kopnout do toho, čeho se dosud držím, toho, co svět „uměním“ zove atd. ...

Však přece kolikrát denně prodlím u sádrové té hlavy Krista, a to co mne v hlíně uráželo, zde ,v sádře tou bělostí se stalo matnějším, vzdušnějším a již částečně takto těžká hmota není v tom tak patrnou.

Největší utrpení u svatých lidí a Krista nebylo utrpení smrti; to bylo, když viděli, že *Bůh je opustil*. Toto největší utrpení bylo u Krista Pána vrcholem, to jen dalo mu ránu největší, že hned u Něho *dokonáno* bylo vše. Po výkřiku tom: „Bože, proč Jsi mne opustil“, tom nejbolestnějším, musel jsem nechat trochu stop, ač jsem jist, že jich bylo více; protože hned potom nastala ztrnulost svalů: „dokonáno jest“. Proto jsem si dovolil v levé straně tváře ještě tolik živosti, že k tomu utrpení ještě velké síly bylo třeba. Jen vzduchu, dá Bůh, že dostanu tam více při práci vlastní, a pak některé věci též, které se mi nelíbí.

F. Bílek Zeyerovi (23. 1. 1897)

Mám rozdělanou nyní novou modelovanou skizzu na celou práci mého Krista. (Jen asi v 1 ½ m výšky.) Udělal jsem jednu malou práci na přesvědčení: „Po Kristu neznám vznešenějšího nad národa českého západ“.

J. Zeyer Bílkovi (30. 1. 1897)

Myslím, že byste měl koncentrovat veškerou svou snahu na svého Krista, to ostatní je prozatím vedlejší, a pracujete-li jiné věci menší, je to jen odpočinek mezi velkou tou prací. ...

Co do výroku „Dokonáno jest“ – tu myslím, že Kristus nechtěl pouze říci: život, utrpení má konce, ale *oběť* dokonána byla, a *spása* lidí dovršena ukončením děje života, je tedy v těch slovech mnoho jasu, obětovná láska k lidstvu *přezařuje* agonii těla. Ta převládala, když Kristus pravil: Bože, proč jsi mě opustil? To byla slabost těla, přelítla *člověka* jako stín mraku, a v tom mraku byla celá *naše* bída, i tu Kristus na sebe vzal – „dokonáno jest!“ To velké, ohromné, *kovové* slovo je už vítězstvím duše, božství nad hmotou těla, nad bídou lidskou. A *nám* je to největší *slib*! Umírám, abych *žil*. Dokonáno jest porážka smrti, dokonáno jest *poslání* moje – teď můžete mne sledovat, neboť já jsem *cesta*! Tak já tomu slovu rozumím a proto myslím, že agónií té tváře musí prorážet *světlo*, a zdálo se mi, že jsem viděl zřejmě na té kreslené tváři Vašeho Krista, která není tvář jen umírajícího *člověka*, v ní jsou stopy i toho, co je více než člověk, co nazýváme božskostí. – Řeknete mi příležitostně, v čem se rozcházejí naše názhledy, rozcházejí-li se vůbec.

F. Bílek Zeyerovi (15. 2. 1897)

...obírám se náčrtem modelovaným, čtvrtou to „studii“ mého celého Krista. A jak tak se tím pár dnů zase obírám a pomálu to skončuji, tu před tím často i hodinu zamyšlen prosedím, chtěje to co možno zdokonaliti. ... Při modelování této malé studie mnohý nedostatek uviděl jsem mé myšlenky o Kristu. Vůbec nelze dle kreseb počínat práci sochařskou. Budu muset dělat studii ještě jednu velkou (na celé tělo), modelovanou studii. ...

O slovu „Bože, proč Jsi mne opustil“ – a – „dokonáno jest“ se nerozcházíme. Jen si dovolím připomenout Vám, milý pane Zeyer, příteli můj drahý, – že utrpení lidského je vrchol, když za dokonalým nevinným žitím, plným bojů a útrap, člověk necítí blízkost Boha, který ve všem utrpení jemu blízek byl, když dokonalý člověk cítí, že Bůh ho opustil (ovšem že to opuštění Boží je pro člověka od Boha zkouškou, tedy jinak než objímáním!). – Ale krátkozrakým je člověk ve vystihnutí hloubek vůle Boží. – Nejen nějaká utrpení, ale všechna lidská vzal Kristus na se; i ten vrchol utrpení všech: „Bože, proč jsi mne opustil“. – Pak byla poslední člověka útrapa dokonána v tom tichém duše všeho snášení, tak byl i vzor („Cesta“) žití našeho úplného ukázán; a hned na to také „dokonáno“ bylo dílo. Jelikož ta slova obojí shrnuta musí být v moji práci, jako děj předchozí v tom obličejí agonie (skoro *ta příčina* té agonie) tu známky slov těch předposledních musel jsem udělat. Ovšem příliš na té fotografii živě mluví o utrpením tělesném, ale bílá sádra přidala vzduchu; nemohu si nyní na to tak stěžovat. – Jisto je, že jednodušší a lepší materiál je uhel; hlínou se vzduch těžko v kulaté věci docílit dá. Ale Pán Bůh mi pomůže, bych i Vás prací svojí budoucí, můj pane Zeyer, uspokojil. – Přiznávám se, že bych tu kresebnou, onu prvou studii viděl nejraději ve vašich rukou. – Protože vy byste ji měl rád, a svět ji bude nenávidět.

... Dojímá mne, že pracujete „Život Panny Marie“. – Proč? – To je Ona, která ve mně zplodila Kristiána, Krista. Života mého skutky chci i já Jí vystavěti v světě bratrů trůn.

F. Bílek Zeyerovi (nedatovaný dopis mezi 6. 3. a 6. 4. 1897)

Píše i p. P. Bouška, můj i Váš (prý) přítel o tváři Krista v „N. Životě“³. A já, jak tak vždycky zlý bývám, napsal jsem mu jako přátelsky, že spíš o ďáblu než o Krista tváři sní. Jsou to v hrozné ještě vřavě lidi, kteří myslí, že Pán Kristus a Panna Maria museli být ti nejkrásnější v světě lidi, a že stará baba je ošklivá jako ďábel! – Nemohu takovou špatnost snést. Opravdový člověk v Kristu Bohu jak Ježíš, jenž byl jak tesař udřených a vytahaných svalů, posty a nečasem a potem (a i týráním) rozoraných lící vyhublých, není nikdy tím, co svět hezkým zove; - ale proto přec Bůh z něho může hledět. Potom všici co ošklivé tváře jsme, ďábly bychom museli být, a pařížské a všechny ladné, vнадné, hezké roby světicemi a anděly. To co je krásné, vнадné – není (pro člověka obyčejného) nikdy dobré! Kristova tvář byla tak málo vнадná, jako to Jeho: „jdi, rozdej všechno, vezmi kříž a následuj mne“.

F. Bílek Zeyerovi (nedatovaný dopis mezi 6. 4. a 13. 4. 1897)

...proto s prosbou přicházím k Vám, můj pane Zeyer; přijedte, prosím, ke mně! Dokončuji právě jednu z nejdůležitějších studií (na Krista). Přál bych si, kdyby Jste ji v hlíně ještě viděl; a protože dlouho se nedá v hlíně uchovat, proto prosím: přijedte na svátky ke mně přec!

F. Bílek Zeyerovi (7. 5. 1897)

(Bílek referuje o své návštěvě u mecenáše Josefa Hlávky – pozn. red.)

...na otázku p. vrch. rady H.: jak jsem daleko s Pánem Kristem, řekl jsem, že zdá se mi, čím dál tím více, že dál jsem – ale od Něho. Že přáním a snahou mou je, by i nevěrec řekl: „Tento jistě Syn byl Boží“, a to že je to tak těžké. Zlehčuje mi úkol ten p. r. H. tím na to odpoví: „Příteli – to žádáte věc nemožnou“ – A tak to začalo. Já vidím, když ne hned, tak v budoucnu toho uskutečnění, kdežto p. r. Hlávka to zove úkolem nemožným. Tedy velké požadavky na mne nežádá.

J. Zeyer Bílkovi (1. 6. 1897)

Vaše rozmluva s p. r. Hlávkou zvláště mě zajímala; v té diskusi o Kristu jsem na straně p. Hl. Toho docílití nelze, co vy myslíte, že by i nevěrec řekl: Tent' jest syn Boží! – Zapomínáte, že *zde byl skutečně* Syn Boží, že zářil božstvím, že ho viděli nevěřící tváří v tvář – a že ho neznali, že nezvolali: Ten jest syn Boží – nýbrž zvolali „Lotr“ a přibili ho na kříž!

³ Časopis katolické moderny. Pozn. red.

F. Bílek Zeyerovi (4. 6. 1897)

Musel jsem nyní svou práci „Pána Krista“ na delší čas odložit, abych zase – jako znova – k němu přišel, s novým duchem, je-li to možno. Nebudu-li pak již moci dál, pak teprve mohu začít provádět vlastní práci.

F. Bílek Zeyerovi (3. 8. 1897)

(poté, co Bílek musel opustit svoji pracovnu v lese a neměl kde tvořit – pozn. red.)

Došlo na přátelskou poznámku p. arch. Fanty, že přec musím pomýšlet na dílnu jakous v Praze, - nebo aspoň hodně u Prahy blízko. Hlava mého modelovaného Krista je v maštálce a ostatní věci na půdě té villy (*prof. Nekuta v Chýnově – pozn. red.*). – Jak to vše stěhování mých věcí – tak časté – mne trápí, těžko říci. Často tu a tam kus sádry ulétne; je to hrozné!

...Pak rád bych pomálu začal mého Pána Krista; a k tomu místnost 4 ½ m nejméně musí být.

J. Zeyer Bílkovi (7. 8. 1897)

Ta hlava Kristova je tedy v maštálce! Ty můj sladký Ježíši! Zase pro Tebe „místa“ nebylo, jako tenkrát v Betlehemě, když dobrý Josef hledal místečka, kde bys´ se naroditi mohl!

F. Bílek Zeyerovi (30. 10. 1897)

Co pracuji? – vyřezávám jednu práci a pak začnu, dá-li Pán Bůh, s tím „výkladem slova Madonna“ pro slečnu Zdenku⁴ vyřezávat. Rád bych něco měl na výstavě, a pak rád bych nějaký groš získal pro stavbu mé dílny. Až bude postavena, teprve budu moci začati s mým Krucifixem. ...

Nebyl jsem naučen podobě a podstatě Boha od lidu vírou. Nedá se ani ta naučit, ale jen vytrpět. Ale u mě přestala víra, když jsem Boha počal vidět. Nevěřím proto v Boha, protože Ho vidím. Protože já z vidění toho všechny mé práce béřu a musím brát (že dobrem převyšuje všechno dobro světa)....

F. Bílek Zeyerovi (nedatovaný dopis mezi 9. 1. a 25. 1. 1898)

Vy, můj drahý, Jste viděl mou Kristovu hlavu u Fantů? Ó co byl bych za to dal, kdybych byl ji mohl před časem zpět dostat! Je to práce nepatrná, nic zajímavá; ale – díval Jste se na ni déle, hodně dlouho? Tak se mi zdá, že nikomu nemůže být patrnó z té práce to, co pro mne ten pohled Kristův, dle mého Krista prvního vidění, je. A protože jsem se bál rouhavých očí těm Krista očím, proto jsem dlouho váhal s posíláním, a pak toho litoval. Ale nyní nelituji!

---

⁴ Zdeňku Braunerovou. Pozn. red.

F. Bílek Zeyerovi (3. 3. 1898)

Kristus není jistinou, kterou možno zúročit, zvětšit; Kristus je jistinou *danou*, která větší již *dána* být nemůže. Když je ale dána, proč se aspoň u křesťanů křesťansky nejeví? A nejeví se proto, protože v nich Krista není! Patřím také mezi ně. Jejich viny padají na mne a mé na ně. Jsem s nimi jak v rodině jedné. A byl bych bídným synem, kdybych pro nedostatky a bídu rodinu tu křesťanskou a lidskou opouštěl, chodil světem dům od domu a tak někomu pro pobavení zahrál na loutnu umění ku zisku a slávě, neb šel na poušť a žil jen sobecky sobě.

... Nejsem bit, když do mne bijí; ale šest je tomu let, co cítím bolest, Kristu a Bohu námi lidmi působenou. By tak se nedělo, máme, vyznávající Krista, míti ve všem svém Jeho, tu „cestu pravého života“ tu cestu, pravdu a život, zkrátka: rozvláčet, napodobit v sobě k lidstvu Krista co lidu spasitele až na dřevo kříže.

...Dokud však v světě bude jednoho bratra nešťastného, dotud budu já trpět; protože tak svět mám rád, že bych jej z lásky i bit dovedl. Vedle Vašich slov skromných a dobrých má slova hrdá jsou, vím to; ale nebudu-li mít drochu hrdosti na svého Krista, neudržím ho v sobě vžitého, nebudu pak studený ani horký a ON mne jednoho dne co vlažného z úst vyplivne. Mějte strpení, můj drahý, se mnou, že ještě nejsem tím, co mám býti; hleďte i Pán má to strpení se mnou.

F. Bílek Zeyerovi (24. 4. 1898)

Krucifix můj tedy netknut již skoro rok je v jednom místě, nemámť místnost. Celou zimu za to a nyní stavivo sváželi jsme, a nyní již stavíme onu pohřešovanou, dávno kýženou místnost. Za 6 neděl doufám bude to postaveno, a postaveno i s mým bytem při tom. Starostí mou je při tom obstarat asi 3000 zl. Tedy nemalá a nepříjemná starost! Ale však Pán Bůh se mi již o to postará!

F. Bílek Zeyerovi (18. 5. 1898)

Píšete, drahý příteli můj: „Škoda, že Jste krucifix svůj tak zanedbal, – – tak nad jiné důležitý“ – – atd. Nevím, čím to je, že jako žíravá kyselina více a více se mi tato slova dobývají k citlivému nitru. Vidíte, můj drahý, že tohle nejsou slova Vaše! Všimněte si dobře, že jistě vzprameněna jsou jinde a ne u Vás. Ne, není to možno! Vy jste jen rukou v těchto slovech písící, a ne jimi žijící!! – To je ten svět, který mne nezná v mé správnosti (pokud možné), jen ten neví, že na 5 ½ m práci je třeba 6 m dílnu. A na 6 m dílnu a hnízdo, kam bych hlavy položil, neví, že třeba nejméně 4000 zl. k dílny té postavění. ...

...Věřte zároveň, příteli milý, že se *stejnou* láskou a pro *Jednoho* Krista stejně sedám před půlhodinový náčrtek, jak před 5. metrovou práce svého Krucifixu. Pak věřte, že v pracích svých jiných lépe Krista napodobuji, než když dělám to, co se *tehdy již na celém dřevě dělo*; jsou práce jiné moje sledováním Jeho šlápot, a Krista možno napodobit *jen* v sledování. Nicméně, jak bude dílna postavena, přikročím co nejdříve k dřevořezbě svého krucifixu. Vlastně ne krucifixu, ale ke svému Kristu; to slovo a katolický „krucifix“ zavání pohanstvím v křesťanském rouše.

F. Bílek Zeyerovi (nedatovaný dopis mezi 19. 12. a 31. 12. 1898)

Dále pilně pracuji na dodatečných pracích, které mají doplnit mého P. Krista. Pak bych začal hned vyřezávat krucifix sám. Musel jsem si vypůjčit od sl. Heleny těch 1000 zl. Jen kdybych jí je brzo splatil! Mám o jednoho žáka více.

J. Zeyer Bílkovi (7. 2. 1899)

Nejsem tak šťasten jako Vy, poněvadž toho štěstí hoden nejsem, ale velkou radost cítím z Vašeho vnitřního blaha, bez závisti, věřte, jen v pokoře před Bohem. Bůh je milosrdný, snad dá mi někdy také podobného štěstí, ať už zde neb jindy, až zde nebudu na zemi.

F. Bílek Zeyerovi (nedatovaný dopis mezi 28. 3. a 29. 4. 1899)

Pomalou přicházím ke „krucifixu“ ze dřeva. Nyní dělám opět jeden náběh v 1/3 velikosti ze dřeva.

F. Bílek Zeyerovi (nedatovaný dopis mezi 29. 4. a 10. 6. 1899)

Dnes teprve mi truhlář má dávat dřevo dohromady na Pána Krista.

F. Bílek Zeyerovi (nedatovaný dopis mezi 10. 6. a 19. 6. 1899)

Truhlář dohotovuje dřevo ku mému Pánu Kristu. Příprava a náklad ten na tu práci bez dlouholetých přípravných studií bude mne již na 200 zl. stát. Což potom ty studie a výživa toho času; což potom ta únava do posledních těla i duše sil! Ale vidíte, to již kříž sám s sebou nese. Nyní, dá-li Pán Bůh, již začnu.

F. Bílek Zeyerovi (nedatovaný dopis mezi 23. 8. a 22. 9. 1899)

Pracuji od července na mém Ježíškovi. Je to velké! A těžké! Trpné též! Divno, jak trpná je cesta kříže i v zobrazování a nejen v sledování.

J. Zeyer Bílkovi (22. 9. 1899)

Těším se na to uvidět, jak daleko jste pokročil v práci se svým „Kristuškem“, jak říkají na Slovensku.

F. Bílek Zeyerovi (18. 11. 1899)

Dodělávám svého Ježíška. Nechám to ofotografovat u mne v dílně. ... Čím blížím se ke konci více, tím více se bojím někde pracovati mnoho, jinde zase málo. Ale lépe se mi nyní již pracuje. S Ježíškem tím končí se, jak zdá se, jeden jaksi oddíl mého žití. ...

Dodělávám Pána Krista. Ba snad jen pár dnů a bude hotov. Uvedu vše do pořádku. Po svátcích, dá-li Pán Bůh, vstoupím do Lnářského kláštera; v jinou část mého žití. Odpusťte mi Vy, který dobrý Jste. Ach, Vy pochopíte, Vy víte co to je, když Bůh promluví.

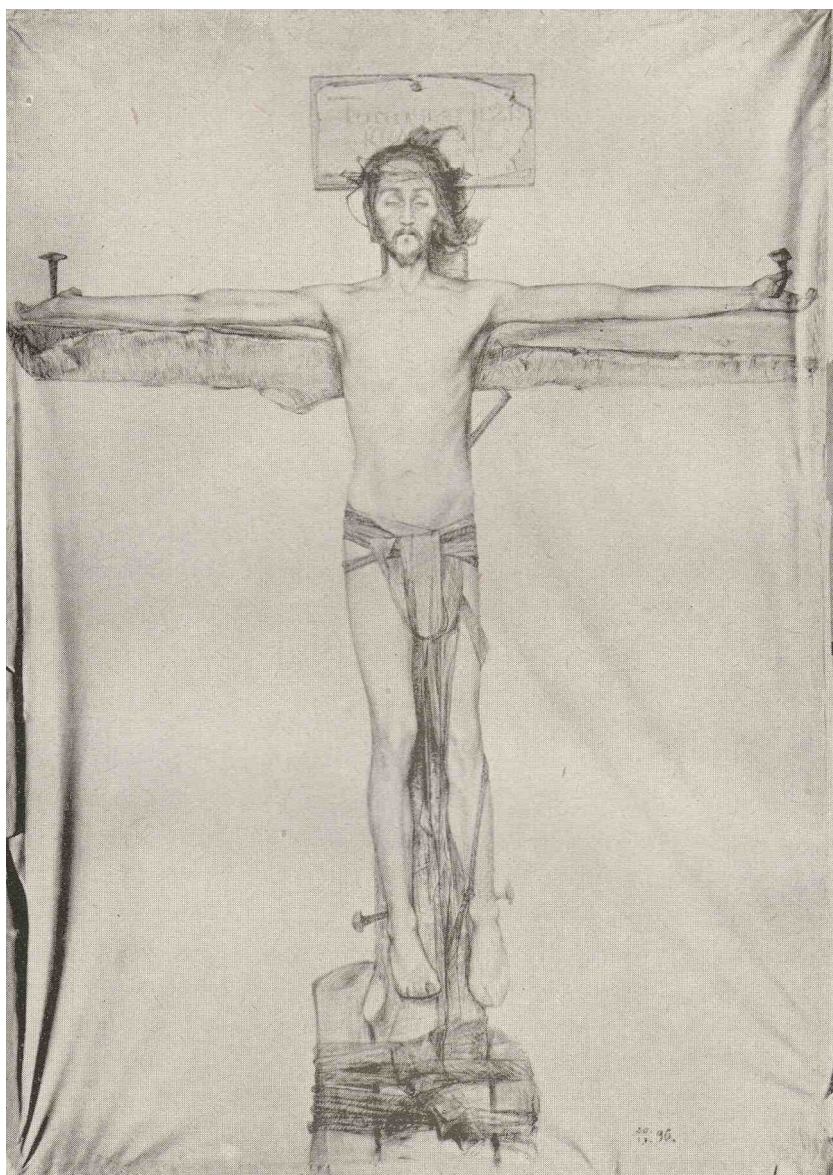
F. Bílek Zeyerovi (3. 1. 1900)

Já pomálu se pouštím do dlouhé a namáhavé práce, kterou Jste v kresbách vícerych již v prvém jich začátku uviděl. Nyní pokračuji. Přichází mi do toho ale ještě jiné věci; takže, dá-li Pán Bůh mi nadále a navždy ten radostný krásný klid, jež mi Ježíšek naložil, pak se mohu směle do oné dlouhé práce pustit.

J. Zeyer Bílkovi (2. 3. 1900)

Se sl. Zdenkou jsem mluvil a byla nadšena svým u Vás pobytem a měl jsem radost, že Váš „Kristušek“ na ni tak působil jako na mě.

Uvedené výňatky jsou z knihy: Básník a sochař. Dopisy Julia Zeyera a Františka Bílka z let 1896 – 1901. Vydavatelství Za svobodu, Praha 1948.

*Bílkova skica
k Ukřižovanému (kresba
uhlem, 1896).
Reprodukce z knihy
Básník a sochař.*

Zastavení papeže Jana Pavla II. před křížem od Františka Bílka - osobní vzpomínka

V roce 1997, kdy papež Jan Pavel II. potřetí navštívil Českou republiku, se konala ekumenická bohoslužba v katedrále sv. Víta v Praze. Vzhledem k bohatě naplněnému programu jeho cesty došlo k časovému zpoždění a papež byl již shromážděním, tvořeným ze zástupců českých církví, napjatě očekáván. Byl jsem tehdy jedním z účastníků této bohoslužby. Po příjezdu na nádvoří vstoupil papež Jan Pavel II. do katedrály. Přicházel od vchodu do katedrály a pomalým krokem směřoval k hlavnímu oltáři. Nejprve se zastavil u hrobu kardinála Františka Tomáška, kde chvíli setrval v tiché modlitbě. Pak se vydal podél stěny katedrály směrem k presbytáři.

Jeho zrak náhle upoutal dřevěný oltář s Ukřižovaným od mistra Františka Bílka, který je umístěný u boční zdi. Zastavil se před ním a dlouze se na něj zadíval. Bylo patrné, jak ho Kristus, neobvykle zpodobněný českým umělcem, silně zaujal. Zastavil se před ním a s pohledem k tváři Krista vyslovil zřejmě ve svém nitru modlitbu. Tehdy jsem byl nedaleko od tohoto Bílkova oltáře a mohl jsem pozorovat, jak na papeže Jana Pavla II. bezprostředně a duchovně silně zapůsobilo toto skvostné a hluboké dílo Františka Bílka, které tvoří součást interiéru katedrály.

Tomáš Butta

patriarcha Církve československé husitské

Vilém Nečas o Ukřižovaném

Hlavní dílo, které Bílek ve svém novém sídle a vlastní dílně vytvořil, byl jeho veliký Krucifix. Tímto skvělým dílem, jež pak po dlouhá léta bylo neporovnatelnou ozdobou jeho chýnovské dílny, zasvětil svou „chaloupku“. Byla už o tom zmínka, jak se k provedení Kalvárie nábožně a horlivě připravoval. Poslední překrásnou dřevořezbu hlavy Kristovy získala do svého majetku paní Blaschková¹. V roce 1899 na Kalvárii pilně pracoval, v roce 1900 dílo dohotovil. Tehdy ho navštívil pražský umělecký kritik K. B. Mádl a při odchodu mu řekl: „Přijížděl jsem jako Šavel, jako Pavel odjíždím“.

Dojem, jímž Ukřižovaný v chýnovské dílně působil, byl vskutku ohromující,

¹ Maria Blaschka či Blaschková (1864–1936), manželka Konráda Blaschky, majitele zámku a panství Mitrovice u Prčice. Pozn. red.

hlavně k večeru, při kouzelném osvětlení v západu slunce. Úžasné ticho leželo na tomto díle a v tom závratném tichu jakoby vzdáleně zaznívalo hymnické plesání andělů. Golgota a Orba odehrávaly se ještě na zemi, ale v tomto symbolickém veledíle Bílkově připomínají zemi jedině kořeny Stromu života, s naznačenými – jakoby pod plujícím oblakem – těly obou spolu s ním ukřižovaných lotrů, představujících lidstvo. Na přímém a rovném stromě života ční Bůh – člověk! Jak naprosto nová, nezvykle zvláštní a přece pro duši opravdu věřící jedině přijatelná představa kříže. Není to popravčí mrtvé dřevo – to skutečné strašlivé břevno Golgoty. Je to strom života, svaté dřevo Vykupitelovo, kříž triumfální! Tělo Kristovo na něm neklesá, jako na obvyklých křížích, v malátné, zedrané, bezmocné agonii smrti, není děsivým cárem masa a kostí, zachyceným před pádem hrůzyplnými hřeby – překonává zákon hmoty a přitažlivosti zemské. Toto krásné, štíhlé a nezakrvácené, neprobodené, nepohaněné, svaté tělo stoupá! Symboly fyzického utrpení tu ovšem nechybí. Umělec je na zadní desce, na které je krucifix upevněn, dokonce v řezbě opakuje, aby je zdůraznil. Ale na skulptuře samé nesmí nevhodný a nemístný realismus znesvěcovat myšlenku. Ruce Kristovy jsou rozevřeny jako náruč, plná lásky, hřeby je na povrchu příčného trámu, na němž ploše spočívají, udržují v této zvoucí poloze. Tělo je provazy připoutáno ke kmeni a volně visící nohy, opřené o výčnělek kmene jsou přibity hřeby ze stran, nikoliv položeny přes sebe a přibité surovým způsobem obvyklých křížů. Celek činí dojem, jakoby se vznášel.

Bílek tu dosáhl toho, že pozorovatel z pravděpodobného děje ukřižování přechází nerušeně k symbolickému, vykupitelskému jeho smyslu, obsahu a významu. Tajemství utrpení Boha – člověka na kříži soustředil umělec v úžasné Kristově hlavě. Nemůže být vznešenějšího trpitélského výrazu, nežli je tu vtělen v mroucí oči s vysoko pozvednutým obočím, široce se chvějící chřípí a ve svěšené rty, znějící bolestným vzdechem. Je to překrásná, vznešená, ušlechtilá hlava Jediného za všechny! Trpitel i vítěz, Člověk – Bůh!

Ministerstvo školství a národní osvěty počalo ve dvacátých letech s Bílkem vyjednávat o koupi jeho Kalvárie. Byl to velmi potřebný, chvályhodný a oprávněný plán, důstojný nového státu. Bílkův Ukřižovaný je dozajista dílo, které není jen klenotem našeho sochařského umění, ale náleží také k těm dílům, která nejúplněji vyslovují českého náboženského génia. Tvrdím, že Bílkův Kristus je typicky náš; při své technické bezvadnosti řezbářské práce a naprosto netradičním a novém pojetí znamená ale nesporně i dílo významu evropského. Je to podoba Boha, který pro blaženství nejvyšší oběti přijal smrtelné lidství, aby je tím spasil. Je to vyjádřeno z takové hloubky národní duše, že právě proto se to stává všelidským.

Toto jedinečné, monumentální dílo bylo po dlouhou dobu ozdobou Bílkovy pracovny chýnovské; bylo obdivováno na výstavách v cizině, a když si umělec postavil vlastní sídlo v Praze, stalo se středem jeho galerie u Chotkových sadů. Nějaký čas se zdálo, že zůstane trvale nad oltářem ve chrámu sv. Martina ve zdi, kde po Bílkově souborné výstavě v roce 1908 anglikánská církev, jež dostala onen kostel k užívání, několik Bílkových větších děl pohostinně a s úctou uchovávala.

Bílek tomuto umístění svého díla přál. Když byl později československým ministerstvem vyzván, aby k Ukřižovanému přikomponoval oltář, učinil tak ale rád a s nadšením uvítal umístění svého velkého díla v dostavované katedrále sv. Víta na Hradčanech jako rozmnožení jejího uměleckého pokladu. Biskup Dr. A. Podlaha byl jeho starým příznivcem. Bílek vytvořil oltář, jak si jej dávno představoval, dřevěný, prostý. Ozdobený symbolickými, do dřeva řezanými reliéfními postavami a nápisy. Na oltáři umístil rozevřené Písmo, svatostánek se šlehajícími plaménky a jako svícen lidskou ruku, obřadně vztaženou.

Desku svého Ukřižovaného zasadil do rámce stylizovaných trnů, aby s oltářem splynula v jediný celek. I místo, kam byl oltář postaven, vyvolil si na přání stavitele dómu, Kamila Hilberta, sám. Potom však došlo ke zklamání a lítosti, která umělce naplnila velkou trpkostí. Oltář nebyl vysvěcen! Pro zásadní odpor vysokých, rozhodujících míst katolické církve, zůstal k církevním úkonům nepoužit. Je sochařovou ozdobou velechrámu, ale žádný kněz u něj nesmí sloužit mši svatou. Je to oltář zavržený, oltář mrtvý.

Obnovila se stará, bolestná zkušenost Bílkova. Od samých počátků jeho tvorby mohli jsme sledovat a zaznamenávat to rostoucí rozladění a rozpor mezi umělcem a církevními kruhy. Někteří mu kdysi měli za zlé jeho „klerikální“ styky. Opravdu měl mezi mladším duchovenstvem mnoho oddaných a horlivých přátel a opíral se o jejich přátelství ve svých uměleckých počátcích. Byli to nadaní a nadšení jednotlivci, bylo to ideové a idealistické kněžské hnutí, ale nebyla to církev ve svých dnešních reprezentantech, od těch zakoušel bolestně urážlivé odmítání. Dávali-li mu mladí najevo zřejmou touhu po jeho čistém, evangelicky jasném světě náboženského vytržení modlitby, kladli druzí jeho umění do cesty překážku za překážkou!

Hned na počátku jeho cesty mu bylo brutálně sděleno, že modlitba jeho Golgoty do chýnovského kostela nepatří. Chýnovský děkan Matěj Fischmeister zdůvodnil vyhoštění jeho daru, který věnoval chrámu rodné obce, neomalenými slovy: „K zbožnosti a povznesení mysli nepovzbuzuje, následovně se pro kostel a pro osadníky stává zbytečnou, nemístnou a bezcennou.“ Naprosto to neodpovídalo skutečnosti. Za předchozího, moudřejšího a ušlechtlejšího děkana Havrdy, který umělcův dar vysvětil, uvykl si lid sousoší uctívat. Nebyla to malá bolest a pokoření pro vděčného a svou obec milujícího, mladého chýnovského rodáka.

A pak už se odehrával neustálý zápas o duši tohoto sebevědomého vyznavače, který věřil, že svým uměním, stejně jako životem, slouží Bohu a že jeho umění je mu jen svěřeno, aby jím vykonával vyšší poslání. Čím dál více se odchyloval od běžného, strnule ustáleného typu katolického umělce a potkával se s rostoucí nechutí a odporem církevních hodnostářů. Tvůrce Bělohorské mohyly, Husa, Žižky, Komenského, oslavovatel české reformace! Zájem církevních kruhů o Bílkovo umění se tím tenčil a uhasínal. A přece toto umění stvořilo tolik děl, jež katolické církvi náležela a jimiž se mohla s hrdostí honosit, neboť sochaři poskytla náboženskou inspiraci. A právě Ukřižovaný patří k nim především! Rozchodu je třeba zalitovat, ale Bílek nikdy nebyl „církevník“, byl umělcem a tedy člověkem

duchovně svobodným a nadto člověkem hluboce a prostě věřícím, člověkem nábožného a hloubavého ducha. Je pravda, že v roce 1920 přestoupil s rodinou do nově založené církve československé.

Zdalo se mu, že tato církev obnoví tradici husitskou? Jistě ho k tomuto kroku povzbudilo i vlastenectví, jež bylo u něho nutně a zákonitě podloženo náboženským citem. Jeho syn František, nadšeně se k nové církvi hlásící, zvolil si teologické univerzitní studium a chtěl se stát knězem československým. V rozhodnutí umělcově jako podstatná složka spolupůsobila jistě i drsná zkušenost odmítavého postoje katolické církve k jeho umění před válkou. Nová církev měla vynikající možnost k širší a úplnější realizaci jeho výtvarných myšlenek a – čistá, nezatížená žádnými hříchy minulosti – zdála se být uznalá k jeho životnímu dílu.

Budovatelé nové církve docházeli k Bílkovi ještě před jejím založením jako k duchovní autoritě, dotazovali se ho a radili se s ním. Toto vše je ostatně soukromá záležitost jeho vnitřní pravdy. Nikdy jsem nepochyboval o nejryzejších pohnutkách, které ho k tomuto rozhodnutí vedly. Případ Ukřižovaného v chrámu svatovítském je však skutečnost, která zaráží. Je dokladem, že umělec cítil pravdivě a že svým vystoupením z katolické církve řešil jen dávno zralý a neudržitelný mravní spor? Je pravda, že v době, kdy tvořil svého Ukřižovaného, vznikla téměř současně záhadně krásná a jímavá řezba jeho podivuhodného „Podobenství velkého západu Čechů“ – ale komu to tehdy překáželo? Nyní za války byla prý nenávist německých kanovníků velkým nebezpečím pro setrvání Bílkova díla v katedrále. Rád tomu věřím; jejich nacionální fanatismus věřil správně. Ukřižovaný byl dílem, za které Bílkovi nadšeně děkoval Julius Zeyer. Byl dílem nepochybné, pravověrné, nesporné katolické inspirace. Vzhlížím v myšlenkách s bezradným zmatkem k světlé podobě Ukřižovaného, Boha lásky. Tato doba ho neuznává. Nejvyšší církevní vrchnost zachovala se k Ukřižovanému stejně jako děkan chýnovského kostela ke Golgotě. Truchlivá analogie! Golgotu chýnovskému chrámu věnoval umělec darem a tamní děkan to velké dílo z kostela vyhodil. Kalvárii s Ukřižovaným věnovalo sv. Vítu ministerstvo československého státu. Vyhodit toto monumentální dílo, uznané za veledílo křesťanského umění i za hranicemi, nebylo dost dobře možné. Stává se to tedy alespoň obrazně. Nedovoluje se, cituji, aby „věřícím napomáhalo ke zbožnosti“.

Po příslušnosti pokoutních výrobců všelijakých kostelních devocionálií, obrazů a soch, zdobících oltáře, po jejich mravnosti a po jejich životě se nepátrá. Ale skutečný tvůrce, jeden z největších, žijící nejčistším životem, je stigmatizován. Pro církevnicky dogmatickou intoleranci! Jsem katolík, ale je mi při psaní těchto řádek velice smutno. Kde zůstala vychvalovaná velkodušnost a velkorysost této církve? Bílkův Ukřižovaný není pouze mistrovské dílo křesťanského umění, je nejryzejším, mimořádným a dokonalým výtvozem křesťanského ducha. Ale jeho oltář u sv. Víta je mrtvý a jen žena a dcera umělcova v neděli a o svátcích přistupují tiše před Ukřižovaného a kladou plaše na zaprášenou desku oltáře květiny.

(V. Nečas: Bílek. Svědectví o bratru Františkovi. Malvern, Praha 2015, str. 114-116 a 227-232. Vilém Nečas, 1881-1948, byl bratr Bílkovy manželky Berty.)

Hlava Ukřižovaného, sádrový model z roku 1896, z knihy František Bílek, Praha 2022.

Bílkův český krucifix

Znázorňuje „To, co oko lidské vidělo na „hoře lebek“ při zaslechnutí posledních slov Kristových „Bože můj, proč jsi mne opustil“ a „Dokonáno jest.“

Vyjadřuje přímé rozpětí křížovaného božství, duchovní vítězství Spasitelovo. Jeho úděl je charakterisován na přední desce oltářní reliefem v kontinuujícím slohu „Tvůrce“ = Přináší duchovní světlo, nalézá chladné přijetí, bolestně se odvrací a staví kahanec se světlem na kříž.

Dřevořezba krucifixu v lipovém dřevě (7 m vysoká) je zasazena do modřínové desky, jejíž rám je vytvořen z trnových haluzí, ovinutých nápisy o utrpení a vzkříšení. Na desce samotné jsou umístěny poslední křížové výroky Kristovy = vlevo nahoře „Ženo, hle syn tvůj – Hle matka tvá“ – vpravo „Dokonáno jest“ – „Otče, odpusť jim, neboť nevědí, co činí“ a „Žízním“. Mimo nápisy jsou kolem krucifixu na desce vyryty znásobené rámy (probodené ruce a nohy), sv. Matička, stojící pod křížem, a hluboko dole, odstínění oblakem, jsou oba spoluukřížovaní lotři, zmenšení.

Na sarkofagu pod krucifixem je vyryt relief s nápisem ze Zjevení sv. Jana = „Viděl jsem pod oltářem duše umučených pro slovo boží.“ - „Když otevřel pečeť pátou.“

Na oltáři svatovítském pod Krucifixem je po levé straně svícen v podobě ruky, nesoucí kahanec (zdůrazňující pravděpodobně přinesení duchovního světla) a dvě otevřené knihy sv. Písma po stranách, s nápisy ze Zjevení. Na pravé knize jsou vyřezána slova: „A ten hlas, který jsem byl slyšel s nebe opět mluvil se mnou a řekl «Jdi a vezmi tu knížku otevřenou z ruky anjela stojícího na moři a na zemi... Vezmi a pozři ji» učinit hořkost v nitru tvém – ale sladká v ústech.“ Na levé knize je vyryto: „Viděl jsem anjela, sestupujícího s nebe a v ruce měl knihu otevřenou – i postavil nohu svou pravou na zemi a volal hlasem velikým – a když dokonat volání, mluvilo sedm hromů. Zapečet, co mluvilo sedm hromů.“

Po stranách oltáře jsou nacisty poškozené nápisy, obsahující legendy o vzniku a zakoupení díla.

Historie Bílkova krucifixu. Vytvořen na přání básníka Julia Zeyera jako český krucifix. Kresebný náběh je z r. 1896 (poprsí) a z r. 1897 (celek), plastický náběh byl modelován r. 1897 busta a 1899 (celek), vyřezáván r. 1900 z lípy, která vyrostla v Lažanech u Chýnova. Dílo bylo posvěceno Zeyerovými slzami. Sledoval jeho růst osobně i v korespondenci, jak se zachovala v knize Básník a sochař. – Vidění budoucího krucifixu se jeví nejdříve na obraze Božetěch. – Počátky vytvořeny již ve staré střelnici v chýnovské oboře, pokračováno za pohostinské práce u Nekutů, až velkou dřevořezbou zasvěcena chýnovská chaloupka, když toto rozměrné dílo vyvolalo nutnost zbudování vlastní pracovny.

Krucifix byl vystavován v četných zahraničních výstavách, ve velkých evropských městech. Němci jej nazývali husitským krucifixem, pro odlišné pojetí,

kdežto Rusové jej srovnávali se svým krucifixem. – V Praze vystaven u sv. Martina ve zdi na Starém Městě. Od r. 1911 byl umístěn v pražském stavení svého tvůrce. R. 1921 zakoupilo ministerstvo školství čsl. republiky dílo pro nově zbudovanou část chrámu svatovítského. Oltář k němu, navržený r. 1906, proveden r. 1926 a r. 1927 osazen v katedrále pod klenotnicí na místě, jež tvůrce sám vybral. Návrh umístění má více stupňů a ozdobnou mříž kolem oltáře. Němečtí kanovníci nedovolili vyšší stupně, ani mříž. Celých deset let usilovali o odstranění Bílkova krucifixu. Až po okupaci se vše uklidnilo.

Celkový plastický náběh v litinovém odlitku je na hřbitově v Babicích na jižní Moravě, odkud jej chtěl odstranit arcibiskup Huyn, ale rolníci v kostelním výboru pohrozili výstupem z církve. - Sádrový odlitek je ve sboru čsl. ve Voticích.

Autorkou textu je paní Berta Bílková-Mildová, dcera F. Bílka, která tento text v 50. letech napsala a v podobě více strojopisných kopií rozšířila mezi přáteli v rámci tzv. Prvního dálkového semináře paní Bertu M. Bílkové, ve kterém představovala jednotlivá Bílkova díla nebo jeho okruhy.

*Český krucifix,
reprodukce z knihy
František Bílek v církvi
Československé husitské,
Praha 2000.*

K otázce posvěcení Bílkova oltáře ve svatovítské katedrále

Doslechl jsem se, že oltář vyřezaný Františkem Bílkem, umístěný v pražské katedrále, nebyl v době umístění do katedrály ani později posvěcen. Nevím proč – možná proto, že oltář byl placen ministerstvem školství a umístěn do katedrály v roce 1927, kdy byl již Bílek členem Československé církve. Ovšem o umístění oltáře se zasloužil, mimo jiné, i Bílkův obdivovatel, katolický světící biskup dr. Antonín Podlaha.

Úvaha některých členů Společnosti F. Bílka, zda usilovat nyní o svěcení tohoto oltáře, vyvolává různé otázky:

Od 2. vatikánského koncilu (1962-65) se v katolické církvi boční oltáře nepoužívají. Současný obřad svěcení oltáře počítá s jedním oltářem v kostele. Má to několik důvodů: Ježíš je jeden a shromáždění věřící mají tvořit jedno společenství. Byla opuštěna praxe, že u různých bočních oltářů mohou probíhat soukromé bohoslužby (třeba několik ve stejný čas).

Oltář by neměl být u stěny, aby se dal obcházet, měl by být z ušlechtilých materiálů, oltářní menza z přírodního kamene. Oltář má být na důležitém místě, nejlépe centrálním, mírně vyvýšen. Z toho vidíme, že oltář s ukřižovaným Kristem od Františka Bílka nezapadá do současného pojetí katolické bohoslužby.

Ovšem tento oltář v katedrále není jen oltář, ale zároveň velký kříž. Bylo by možné požehnat tento výrazný kříž. Obřad žehnání kříže je v současné církvi používán. Bílkův kříž, krásně odpovídá úvodu k žehnání kříže „Svatý kříž reprezentuje Kristovo umučení i jeho vítězství nad smrtí...“ Bílek geniálně spojil Ježíšovo utrpení se vzkříšením – Ježíšova tvář je plná utrpení, ale jeho postava jakoby vstávala k novému životu.

Dovolil bych si připomenout, že při všech žehnáních, kterými křesťané chválí Boha, prosí o jeho ochranu a vyprošují Boží dobrodiní k dosažení cíle. Není to v první řadě pocta pro umělce, který kříž vytvořil, ani vyzdvižení uměleckého díla, ale spíše prosba za věřící, kteří budou k tomuto kříži přistupovat s modlitbou. Tady je otázka, zda Bílkův oltář – kříž je v současné době místem modlitby.

Václav Mikula, nemocniční kaplan v Táboře

Konečná podoba Ukřižovaného krátce po dokončení (foto Volné směry 4/1900).

Bílkův Ukřižovaný odstrkovaný

I když umístění Bílkova oltáře s Ukřižovaným do katedrály sv. Víta schválil pražský biskup Antonín Podlaha (1865 – 1932), domníváme se, že toto umělecké dílo zde bylo od počátku z pohledu místního kléru nechtěným dítětem. Můžeme tak usuzovat jednak z toho, že oltář s plastikou nebyly vysvěceny, jednak z událostí, které se okolo oltáře začaly dít během druhé světové války. Protože dostavbu katedrály a výzdobu její nové části financovala skrze veřejné sbírky Jednota pro dostavění hlavního chrámu svatého Víta na Hradě pražském a po svém vzniku i československý stát, mohla do výběru umělců a děl mluvit katolická církev jen velmi omezeně. Kanovníci od sv. Víta nebyli historici umění a Bílkovi obdivovatelé jako biskup Podlaha, pro ně bylo zcela stěžejní Bílkovou charakteristikou jeho odpadlictví od katolické víry, které prokázal přestupem z římskokatolické církve do nově vzniklé církve československé, nepochybně vnímali i Bílkův obdiv k Janu Husovi¹. Německým kanovníkům mohl navíc na začátku války vadit Bílkův jasně vyjádřený protiněmecký postoj, byť se nejednalo o žádný veřejný protest.

Nicméně věci okolo Ukřižovaného se „začaly dít“ až v roce 1942. Oficiálních dokumentů, co se vlastně dělo a proč, je, bohužel, velmi málo – 3 rozpočty a 11 dopisů z let 1942-1943, jejichž převážným odesílatelem nebo adresátem byla Jednota pro dostavění hlavního chrámu svatého Víta na Hradě pražském (dále jen „Jednota“), konkrétně její umělecký odbor a jeho předseda, prof. Antonín Ausobský. Pokud existují dokumenty další, dosud se je nepovedlo dohledat. Je ale také možné, že absence oficiálních dokladů byla záměrná, protože celá akce se chystala dosti netransparentně. Co tedy vlastně víme?

Že konkrétní kroky na odstranění Bílkova oltáře s Ukřižovaným z katedrály sv. Víta, nebo aspoň jeho přemístění na méně nápadné místo, začaly na jaře r. 1942, tedy necelý půlrok po smrti F. Bílka². Dozvídáme se to ze dvou dopisů z května 1943 (viz dále), ve kterých se píše, že „záležitost (přenesení Bílkova oltáře) se táhne již více než rok“ a že „v umělecké komisi Jednoty bylo 18. března 1942 na základě předneseného návrhu rozhodnuto, aby byl (oltář sochaře Bílka) z nápadného místa odstraněn“. Návrh se tedy objevil někdy v únoru nebo

---

¹ Podle Bílkovy dcery Bertý nazývali Němci Bílkova Ukřižovaného „husitským krucifixem“, a to pravděpodobně již dávno před druhou světovou válkou, když putoval po různých výstavách v mnoha zemích Evropy. V této souvislosti není bez zajímavosti názor současného kancléře Metropolitní kapituly u sv. Víta, Mgr. Vladimíra Kelnara, který ve svém sdělení k tématu napsal: „Svou roli v takovém případě (*údajně nechuti kapituly k Bílkově oltáři*) mohl hrát Bílkův vztah ke katolické církvi, přestup k církvi husitské, příp. pozdější oltářní menza, která by dle typologie byla spíše určena pro husitský kostel než katolický.“ (e-mail F. Kožíškovi ze dne 21. 6. 2023)

² Tato akce vůbec nesouvisela s odstraněním Bílkovy plastiky Mojžíše od Staronové synagogy, ke kterému došlo již v březnu 1940 především z důvodu získání bronzu do říšské sbírky kovů a jeho využití pro zbrojní účely. Viz M. Jindra: Pohnutý osud „židovské“ sochy (Lidové noviny, 17. 6. 2023).

začátkem března 1942.

Onen návrh nevzešel od členů Jednoty, ale bylo to na „přání vyšších míst“, jak se dozvídáme z prvního dochovaného dopisu ze dne 31. 8. 1942, ve kterém Jednota žádá Metropolitní kapitolu u sv. Víta o písemný souhlas s odstraněním oltáře: *„Z pověření uměleckého odboru a ředitelství Jednoty pro dostavění hlav. chrámu svatého Víta na hradě Pražském žádá podepsaný předseda uměleckého odboru za laskavé písemné potvrzení souhlasu ku odstranění řezaného oltáře od zesnulého sochaře mistra F. Bílka, daru to bývalého ministerstva školství a národní osvěty kostelu svatovítskému. Oltář tento má býti na přání vyšších míst z kostela odstraněn a dán ministerstvu školství k dispozici, k čemuž třeba formálního souhlasu nynějšího majitele objektu.“* Ze znění dopisu je patrné, že ono „přání z vyšších míst“ nepochází zřejmě (přímo) od kapituly a jejích kanovníků, ale odjinud. Chybí však bližší indicie, odkud.

Původním záměrem bylo odstranit Bílkovo dílo z „nápadného místa“ na jiné místo v katedrále, kde by nebylo tolik na očích. Uvažovalo se o téměř uzavřené Hasenburské kapli pod velkou věží, která leží naproti Bílkovu oltáři na jižní straně katedrály, odkud měl být naopak na místo Bílkova oltáře přenesen obraz Matěje Mayera. Počátkem dubna 1942 byl vypracován podrobný položkový „Rozpočet výloh spojených s odstraněním Bílkova oltáře“, který počítal s přesunutím oltáře do Hasenburské kaple a jehož celková částka se vyšplhala na 19 336,75 K. Vedle toho byl zpracován také „Rozpočet na přemístění Mayerova obrazu z kaple Hasenburské na místo Bílkova Krista v severní boční lodi chrámové“ s celkovou částkou 5 955,20 K. Toto řešení se však nesetkalo s patřičným ohlasem, snad mu bránily i nějaké věcné překážky, takže bylo usouzeno, že v katedrále se jiné vhodné místo pro Bílkův oltář nenachází, a rozhodnuto přemístit jej do jiného církevního prostoru v Praze. S tím vyslovila kapitula dne 29. 9. 1942 souhlas: *„V.v. metropolitní kapitula jednala v dnešní své schůzi o Vaší žádosti z 31.VIII.t.r. a jednomyslně rozhodla udělit Vám písemný souhlas k odstranění oltáře (dřevořezby) od mistra sochaře Bílka.“* (Mimořádně, pod souhlasem jsou podepsáni kapitulní děkan Josef Soukup a prelát arcijáhen Antonín Eltschkner, oba Češi.³)

Předseda uměleckého odboru Jednoty tedy začíná hledat v Praze jiný církevní prostor a vzpomene si na kostel sv. Martina ve zdi, ve kterém byl již kdysi (v roce 1908) Bílkův Ukřižovaný vystaven v rámci souborné výstavy jeho děl a kde zůstal až do dokončení ateliéru v pražské Bílkově vile (1912). Obrací se proto na Českobratrskou církev evangelickou (ČCE), která kostel sv. Martina tehdy využívala, zda by bylo možné přesunout Bílkův oltář sem. Synodní rada ČCE dne 24. 10. 1942 Jednotě odpovídá: *„...rada o věci jednala a přijala usnesení, že nebude mítí námitek proti tomu, když v případě potřeby bude oltář v tomto kostele postaven. Bude však zapotřebí ještě bližšího návrhu o místě, na kterém by oltář měl býti postaven.“* Počátkem prosince si ještě Jednota vyměnila se Synodní radou

³ Metropolitní kapitula u sv. Víta se ani v dobách válečných a předválečných nedělila na nějakou německou či českou část, vždy to bylo jedno těleso asi deseti kanovníků, ve kterém měli i za druhé světové války Češi početní převahu, byť možná ne hlavní slovo.

po jednom dopise, když Jednota nejprve prosí o „*laskavé písemné sdělení o rozhodnutí zvoleného místa v kostele, aby zpráva o tom mohla být předána ministerstvu školství ke konečnému schválení*“ a rada hned druhý den (9. 12. 1942) odpovídá, že „*oltář... může být umístěn... v severní bočné lodi chrámové před širokým pylonem oddělujícím tuto boční loď od hlavní lodi*“. Koncem roku (30. 12.) pak zasílá tajemník Synodní rady Jednotě ještě upřesňující návrh, že „... *oltář by mohl být postaven v téže lodi, kam jste jej již zakreslil, avšak čelem proti bočnímu vchodu do kostela a ještě před Halcovou oratoří... protože prakticky ona kaple pod oratoří zůstává nevyužita, ba vlastně celé té levé boční lodi se užívá spíše jako předsíně k vlastnímu chrámu...*“.

Následují ještě zřejmě další jednání, až konečně dne 17. 3. 1943 Synodní rada ČCE oznamuje Jednotě, že souhlasí s umístěním Bílkova oltáře v kněžišti, tedy na místě zvoleném prof. Ausobským. Snad nejpozději v tuto dobu je vypracován „Rozpočet na přestěhování Bílkova oltáře ze svatovítského dómu do kostela sv. Martina ve zdi v Praze I“ s celkovou částkou 4 855,60 K.

Boční strana oltáře, foto J. Prášek

Nicméně v tuto chvíli vstupuje do hry překvapivě ještě druhá jednota – a to Jednota pro obnovu kláštera bl. Anežky (Anežského kláštera v Praze). Možná přece jenom někomu z katolické církve, přes všechny výhrady k Františku Bílkovi, přišlo líto, že by toto umělecké dílo mělo být předáno církvi evangelické (?). O novém zájmu se dozvídáme z dopisu Metropolitní kapituly u sv. Víta, který dne

5. 4. 1943 zaslala Jednotě pro obnovu kláštera bl. Anežky: „**Majíc za to, že jí přísluší právo dispoziční**, vyslovila v.v.⁴ metropolitní kapitula u sv. Víta v dnešní své schůzi souhlas s tím, aby Bílkův oltář z velechrámu sv. Víta věnován byl kostelu bl. Anežky v Praze I. O tom vyznáváme vzhledem k Vaší žádosti v této věci ze 15. III. t.r. podané kapitulní konzistoři a doporučujeme za tou příčinou vejíti v přímý styk s Jednotou pro dostavění hlavního chrámu sv. Víta...“

Nevíme, zda se zástupci Jednoty pro obnovu kláštera bl. Anežky obrátili na Jednotu pro dostavění chrámu sv. Víta, jak jim bylo doporučeno, ale víme, že se již 1. 4. 1943, čili pár dní před obdržení zmíněného dopisu, obrátili na ministerstvo školství s žádostí, aby tzv. Bílkův oltář, který dala kapitula svatovítská ministerstvu školství k dispozici, byl darován klášteru blah. Anežky v Praze I. na Františku: „... Naši žádost, kterou doprovází i kapitula svatovítská zvláštním doporučením, odůvodňujeme tím, že chrámy kláštera blah. Anežky budou velmi důstojným místem pro umístění tohoto oltáře...“. Problém byl však ve dvojí věci: možná nebylo úplně jasné, kdo měl tehdy ono právo dispoziční (ministerstvo jako donátor, kapitula jako uživatel nebo Jednota jako správce?), a rekonstrukce kláštera bl. Anežky byla tehdy ještě v takovém nehotovém stavu, který vylučoval, že by sem mohl být oltář v dohledné době přemístěn.

Ve hře jsou tedy nyní dva návrhy, kam oltář přesunout, ale Jednota pro dostavění chrámu sv. Víta nechce nebo nemůže sama o věci rozhodnout. Proto píše zástupce německého představenstva Jednoty dne 4. 5. 1943 dopis Ministerstvu školství a osvěty dopis, ve kterém informuje o tom, že je zde shoda mezi Jednotou a Kapitulou u sv. Víta, aby oltář F. Bílka byl z katedrály odstraněn. A přemístěn buď do kostela sv. Martina ve zdi nebo do Anežského kláštera, který je ale v té době v rekonstrukci. V dopise se uvádí, že celá akce by měla proběhnout pokud možno co nejdříve (Da der Wunsch der Domkapitel vorherrscht, so rasch wie möglich die Plastik aus dem Dom zu entfernen...). Závěrem dopisu Jednota žádá, aby ministerstvo o novém umístění rozhodlo.

Hned následující den (5. 5. 1943) se ve stejné věci na stejné ministerstvo obrací i Památkový úřad (Denkmalamt). Z tohoto německy psaného dopisu vybíráme překlad zajímavých pasáží: „...**Záležitost (přenesení Bílkova oltáře) se táhne již více než rok. Je také přáním Kapituly sv. Víta, aby byla plastika přenesena jinam. Po velkém úsilí pana předsedy umělecké komise Jednoty pro dostavění chrámu byl ve shodě s Památkovým úřadem vybrán pro přenesení kostel sv. Martina ve zdi a Anežský klášter v Praze. Anežský klášter je dosud v rekonstrukci. Ovšem může dojít k přenesení díla do Anežského kláštera v budoucnosti. ... Protože Kapitula sv. Víta si přeje, aby plastika byla z dómu odstraněna co možná nejdříve, navrhuji, ve shodě s předsedou umělecké komise, aby byla dočasně umístěna jako zápůjčka k jižní stěně severní kaple kostela sv. Martina. Vlastnické vztahy k této plastice dosud nejsou vyjasněny. Tím, že bude umístění uskutečněno formou zápůjčky, doufám, že bude všem přáním prozatím vyhověno, než**

⁴ V.v. zde znamená „vždy věrná“, což bylo (alespoň za války) skutečně součástí názvu kapituly.

bude rekonstrukce Anežského kláštera dokončena, což může ovšem trvat léta, potom může být plastika opět přenesena...“

Přestože kapitula – a pravděpodobně nejen ona – na odstranění oltáře spěchala a přestože bylo nalezeno vhodné kompromisní řešení, se kterým souhlasila Kapitula, Jednota i ČCE, ministerstvo školství (s největší pravděpodobností) o přesunu oltáře nerozhodlo a celá déle než rok trvající akce se zastavila, aniž bychom měli k dispozici jediný písemný a objektivní doklad, proč. Ve fondu ministerstva školství v Národním archivu se k této akci dochoval ještě jeden spis, už z doby poválečné, datován k 13. 3. 1946. Je na něm přípis: „...*Přemístění oltáře je nyní bezpředmětné. Připojené plány jest zaslati Státnímu památkovému úřadu v Praze pro archiv plánů... Ministerstvo školství a osvěty posílá sedm plánů na přemístění Bílkova oltáře do Anežského kláštera a kostela sv. Martina ve zdi...“*. A ještě je připojena vysvětlivka, že „*těž (ty plány) souvisely s návrhem býv. německého přednosty z roku 1943“*.

Kdo je míněn oním „bývalým německým přednostou“? Je to „jen“ zástupce německého předsednictva Památkového úřadu Prof. Dr. Kühn, který je podepsán pod výše citovaným dopisem ze dne 5. 5. 1943? Nebo někdo na jiné, mnohem významnější pozici, který byl oním člověkem z vyšších míst? A jaké mohl mít motivy? Byl to oddaný katolík docházející pravidelně na bohoslužby do katedrály, kterého upřímně pohoršovalo, že musí vždy míjet „husitský oltář a krucifix“ od „husitského tvůrce“ (?). Nebo chtěl vyjít vstříc zdejším německým kanovníkům, o kterých Bílkova dcera po válce napsala⁵, že „celých deset let⁶ usilovali o odstranění Bílkova krucifixu“ (?).

Anebo měl jiné, osobnější motivy? V rodině Viléma Nečase, Bílkova švagra, se o událostech u Bílků za války traduje tato historika:

„A co se tradovalo v rodině a co jsem jako chlapec odposlechl? Jednalo se prý po strýcově smrti dokonce nejen o oltáři, ale i o zabrání hradčanské Bílkovy vily... Otec, JUDr. Václav Suchý, vzpomínal, že dědeček (tj. Vilém Nečas) tenkrát zažádal v této věci o audienci u ministra a později předsedy protektorátní vlády Dr. Krejčího⁷, jehož syna kdysi na gymnáziu ve Slovenské ulici učil, a prosil ho o intervenci a pomoc. Nemyslím, že by tento jeho zásah, byť mu to Krejčí přislíbil, byl jediným důvodem proč k vystěhování oltáře i zabrání vily nedošlo, pravděpodobně se přidaly i další okolnosti, ale každopádně to nakonec dobře dopadlo. Posléze jsem se v této souvislosti od otce (to už jsem byl středoškolák) dozvěděl, že dědeček chtěl v době procesu s protektorátní vládou toto uvést jako svědectví ve prospěch Krejčího, ale nebyl jako svědek připuštěn. Možná, že to odstranění názvu donátora na

⁵ Text Berty Bílkové-Mildové „Bílkův český krucifix“ otiskujeme na jiném místě tohoto čísla.

⁶ Těch deset let by odpovídalo zrovna době od úmrtí biskupa Podlahy (1932) do zahájení akce za odstranění oltáře.

⁷ Jaroslav Krejčí (1892-1956), jako předseda protektorátní vlády působil od 19. ledna 1942 do 19. ledna 1945, zároveň nadále zastával i funkci ministra spravedlnosti.

oltáři bylo tehdy jakousi „úlitbou“ tehdejším německým mocipánům a tím bylo hrozící nebezpečí zažehnáno.“⁸

Bílkova vila stojí v blízkosti Pražského hradu na prominentním místě; lze pochopit, že si na ni někdo z okupantů nebo jejich domácích posluhovačů mohl dělat zálsk. Když Bílek zemřel, přestože už od roku 1939 vilu neobýval, ale žil v Chýnově, mohla se zdát vhodná chvíle k uskutečnění záměru. A aby nebyl čistě majetkový záměr tak průhledný, rozehrál se nejprve motiv národnostně a ideově nepohodlného umělce, jehož dílo musí být odstraněno z nejposvátnějšího prostoru (?).

Nicméně akce se zastavila. Bylo to proto, že ministerstvo prostě s odstraněním oltáře z katedrály nesouhlasilo, stálo si pevně na svém a mělo tak pevnou pozici, že si troufalo rozhodnout i proti vůli vyššího německého představitele? Nebo raději nerozhodlo vůbec, aby zamítavým stanoviskem nešlo do konfrontace s „vyššími místy“, ale protože jeho souhlas byl nezbytný, de facto tím akci zastavilo (?).

Nebo ona osoba z vyšších míst byla náhle služebně přeložena někam mimo Prahu, získala vhodnější vilu, nebo třeba nečekaně zemřela, takže tlak z její strany ustal (?). Nebo zde skutečně zasáhl předseda vlády Krejčí, proti kterému byla přece jen i ona „vyšší místa“ málo vysoká (?). Anebo vše ztroskotalo na tom, že nikdo nebyl ochoten/schopen hradit náklady na přemístění oltáře? Ani tuto poslední možnost nelze vyloučit, ale pak bychom očekávali, že se o tom povede minimálně mezi zainteresovanými stranami korespondenční diskuse. Ale nic, od 5. května 1943 je „ticho po pěšině“.

Otazníků a otázek k zodpovězení zde zůstává mnoho, neznáme na ně odpověď. Víme jen, že oltář nakonec setrval (a setrvává) v katedrále na místě, které mu původně Bílek vybral. Ale úplně bez úhony z toho přece jen nevyšel. V oné době (domníváme se, že to bylo na jaře, snad v dubnu 1943, když se odstranění oltáře z katedrály zdálo být hotovou věcí) byly poškozeny, resp. záměrně „upraveny“ nápisy na bocích oltáře tím, že z nich byla odstraněna (vyřezána) informace o jméně donátora. Na západní straně: «Krucifix počat roku 1896. R. 1899 ukončen. R. 1921 zakoupen [vyříznut údaj o Ministerstvu školství a národní osvěty]. R. 1927 osazen v chrámu sv. Víta». Na východní straně: «František Bílek 1926. Krucifix počat 1896. R. 1899 ukončen. R. 1921 zakoupen [jméno dárce vyříznuto]. R. 1927 osazen v chrámu sv. Víta».

Proč Němcům, kanovníkům, nebo někomu, kdo dal pokyn k odstranění části nápisu, vadila informace, že donátorem bylo ministerstvo školství? Těžko říci. Nabízí se myšlenka, že při umístění v jiném pražském kostele by tato informace ztrácela smysl a mohla by v návštěvnících vyvolávat nežádoucí otázky, proč došlo k přemístění (?). Ale proč by tam pak nechávali údaj o osazení v chrámu svatého Víta, když ten může vyvolávat stejné otázky? Můžeme vymýšlet i divočejší hypotézy – mohlo odstranění jména donátora být jakousi „schválností“ či pomstou ministerstvu ze strany Kapituly za nevyhovění jejímu přání přenést dílo do jiného chrámu?

⁸ Václav Suchý, osobní sdělení (e-mail F. Kožíškovi ze dne 22. 4. 2023).

Odpověď opět neznáme. Nicméně tento akt dal později vzniknout legendě, že donátorem byl prezident Masaryk a že právě jeho jméno muselo být na pokyn okupantů (podle jiné verze na pokyn komunistů) z oltáře odstraněno. To však není pravda. Donátorem bylo, jak vyplývá z výše citované korespondence, Ministerstvo školství a národní osvěty (MŠNO). Důkazem jsou i další dopisy dochované v Archivu Pražského hradu ve fondu Jednoty pro dostavění hl. chrámu sv. Víta.

Např. dopis MŠNO ze dne 11. 4. 1921, ve kterém oznamuje Jednotě, že *„koupilo od sochaře Fr. Bílka jeho práci „Kristus na kříži“ řezanou ve dřevě a pomýšlí objednat u jmenovaného umělce ještě další řezby, kterými by toto dílo doplněno bylo na celý v jednotném duchu vytvořený oltář. Tento oltář hodlá ministerstvo věnovati novostavbě chrámu svatého Víta a žádá za vyjádření o vhodnosti připojených návrhů sochaře Bílka po stránce liturgické a praktické, jakož i o tom, bude-li tento dar zmíněnému účelu přijat.“*

Nebo dopis Jednoty ze dne 10. 2. 1927, ve kterém zástupce Jednoty informuje ministerstvo: *„...odbor umělecký převzal dne 8. 2. v ateliéru sochaře Pana Františka Bílka dohotovený oltář Ukřížovaného pro dóm svatovítský a že jej co nejdříve dá převézt do dómu. Oltář opatřen jest na postranních plochách stolu patřičnými nápisy, jimiž jest dílo jednak datováno, jinak označeno jako věnované ministerstvem školství a národní osvěty.“*

Ani tato fakta nebrání Metropolitní kapitule u sv. Víta v Praze, aby legendu o Masarykovi uváděla až dosud /donesla/⁹ na webových stránkách katedrály: *František Bílek (1872 – 1941) sochař, řezbář, architekt a malíř vytvořil v roce 1899 oltář, který byl v roce 1927 instalován v severní lodi katedrály. Dílo, vyřezané z mnoha druhů dřevin se za symbolickou cenu dostalo až k prezidentu Masarykovi, který jej věnoval katedrále. V dnešní době na něj pohlížíme jako na vynikající řezbářskou práci konce 19. století.* (<https://www.katedralasvatehovita.cz/cs/historie-a-dedictvi/informace-o-kaplich-a-svatych/bilkuv-oltar>)

Je vidět, že příběh nerealizovaného odstranění Bílkova oltáře z katedrály sv. Víta je bohužel stále zahalen tajemstvím, které se už asi rozluštit nepodaří. Snad ale alespoň pocítme vděčnost za to, že v našem nejposvátnějším sakrálním prostoru toto dílo můžeme (byť pouze se zakoupenou vstupenkou) obdivovat.

František Kožíšek a Yveta Kožíšková

Použité archivní zdroje:

- Archiv Pražského hradu, fond Jednota pro dostavění hl. chrámu sv. Víta, kart. Bílkův oltář s ukřížovaným Kristem.
- Národní archiv, Ministerstvo školství I, Praha, inv. č. 1704, sign. 24, Bílek František, kart. 2968.
- Národní archiv, Ministerstvo školství I, Praha, inv. č. 1743, sign. 30, Praha, chrám sv. Víta, kart. 3193.

⁹ K 17. 7. 2023 je na webových stránkách katedrály sv. Víta stále nepravdivý popis, a to i přes naše písemné upozornění adresované Kapitule. Pozn. aut.

„Můj Kristus!“

Úsilí o přiměřené zobrazení Ježíše Krista doprovází křesťanství téměř odpočátku. Je to pokus podobně obtížný, jako jej popsat literárně. Každý z autorů nakonec v mnohém vypovídá o sobě samém — o hloubce svého vhledu. Rád bych tímto článkem alespoň naznačil překvapivou vnitřní souvislost dvou sousoší Krista, která vznikla na přelomu devatenáctého a dvacátého století, tedy v době, která byla v mnohém ohledu skutečně přelomová. Obě díla jsou mimořádná mimo jiné tím, že se v nich jejich autoři pokusili zpodobnit Krista tak, jak jej zřeli svým vnitřním zrakem.

Prvním z nich je oltář od **Františka Bílka** (1872–1941), umístěný v pražské katedrále sv. Víta, a druhým sousoší Rerezentanta lidství, kterou spolu s anglickou sochařkou **Edith Maryon** (1872–1924) vytvořil v Dornachu u Basileje **Rudolf Steiner** (1861–1925). V mnoha ohledech jsou to díla nesouměřitelná, a přesto vnitřně spřízněná. Sochař a vizionář František Bílek snil o budoucím chrámu lidstva a upínal k němu svou naději, i když poněkud rezignovaně konstatuje: „Avšak nyní, kdy není jednoty v myšlénce, ni v cestě, pravdě a žití, nyní je nesnadné shromáždit všechna vyznání pod jednou chrámovou klenbou, a stavba předsíně chrámové není ani možná“.¹ František Bílek našel jen málo spřízněných duší, které dokázaly sdílet jeho vize a sny. Mnozí přátelé se opakovaně obávali o jeho duševní zdraví.

Rudolf Steiner začal v září 1913 budovat stavbu Goetheana v Dornachu u Basileje, na severozápadě Švýcarska – jako chrám nových mystérií a svobodnou vysokou školu pro duchovní vědu. Antroposofii, kterou přinášel, chápal jako „nauku o tom, co to znamená být člověk“. Pro tuto stavbu — jako její centrální motiv, ke kterému se všechno vztahuje — vytvořil své sousoší Krista. Goetheanum se mělo stát symbolem a zpřítomněním antroposofie, duchovní vědy, jejíž vztah ke Kristu charakterizoval takto: „Tak se staví pro antroposofický světový názor do celého panoramatu opětovných životů, bytosti člověka, pozorování kosmu a podobně, bytost Kristova jako středobod. A kdo správným způsobem přemýšlí o tomto antroposofickém světovém názoru, ten si řekne: Mohu o tom všem přemýšlet, ale porozumět tomu budu moci jen tehdy, když pro mne bude celý obraz směřovat k onomu velkému ohnisku, Kristu. Vykreslil jsem různým způsobem nauku o opětovných životech, nauku o kulturních epochách, o planetárním vývoji a podobně, ale bytost Kristovu jsem maloval z jednoho bodu, a tím je vše ostatní zalito jiným světlem. Je to obraz, který má hlavní postavu a vše ostatní je k ní vztaženo, a já pochopím význam a výraz všech ostatních postav jen tehdy, když rozumím postavě hlavní.“²

Práce na sousoší začala v roce 1914. Edith Maryon usilovala již během svého studia v Londýně o hlubší duchovní porozumění podstatě křesťanství. Shodou

¹ František Bílek, Stavba budoucího chrámu v nás

² Rudolf Steiner, GA 112, 30. 6. 1909 (GA = gesamtausgabe, souborné vydání díla)

okolností byla mezi posluchači, když Rudolf Steiner v květnu 1912 během přednášky v Kolíně nad Rýnem poprvé veřejně hovořil o možnosti uměleckého znázornění Krista, které by vycházelo z antroposofii prohloubeného duchovního poznání. Tato přednáška a následný rozhovor s Rudolfem Steinerem přinesly pro Edith Maryon zásadní životní změnu. Přestěhovala se do Německa a velmi rychle se naučila německy a už v lednu 1914 se na trvalo přesunula do Dornachu, kde ponejprv pomáhala při stavbě Goetheana a od srpna 1914 na prvních modelech budoucího sousoší.

Rudolf Steiner pracuje na postavě Reprezentanta lidství.

Bílek i Steiner jako by naslouchali stejnému hlasu a zřeli stejné obrazy. Vnitřní prožitky Františka Bílka se noří do mystického patosu a zůstávají, přinejmenším z velké části, tušením. Ve svém výtvarném projevu zápasí o přiměřený umělecký výraz. Pro mnohé své současníky ale zůstal jakýmsi – těžko pochopitelným, ale mnohdy s úctou přijímaným – poslem z jiného světa. V této souvislosti je zajímavé, že některá raná samostatná díla Edith Maryon se nápadně blíží dílům Františka Bílka. Také Rudolf Steiner od počátku hledal srozumitelný a přiměřený způsob vyjádření svých vnitřních prožitků a ve svém rozsáhlém díle přinesl moderní duchovní cestu, kterou může v myšlenkách sledovat i ten, kdo sám (ještě) nezří. Vedle knih a přednášek se velmi brzy snažil vyjádřit své učení i uměleckou formou. Vedle meditačních veršů to byla především čtyři tzv. mysterijní dramata, ve kterých své učení představil ve scénických obrazech. Rudolf Steiner se od mládí zajímal o umění a mnozí umělci patřili mezi jeho posluchače a žáky. O vlivu Steinerovy antroposofie na umění byla uveřejněna celá řada studií a knih. Steiner sám se vedle literatury a dramatu věnoval především architektuře a spolu s Edith Maryon sochařství.

Sochařka Edith Maryon na snímku z roku 1912.

Pojítkem obou osudů byl francouzský esejista, spisovatel, dramatik, muzikolog a teosof **Eduard Schuré** (1841–1929), který v roce 1889 vydal velmi čtenou knihu *Velcí zasloužilci – Tajné dějiny náboženství*, jež byla rychle přeložena do mnoha jazyků. František Bílek byl touto knihou velmi ovlivněn a čerpal z ní podstatné inspirace pro své dílo. Podle svědectví Jakuba Demla dokonce čerpal jen ze dvou knih — z Bible a z *Velkých zasloužilců*. Pro Rudolfa Steinera byl úspěch této knihy důkazem, že nazrál čas hovořit o podobných tématech veřejně. Knihu označoval za klíčovou. V jedné recenzi napsal, že u podobných knih nejde ani tolik o to, zda jsou všechny jednotlivosti věcně správně (on sám se s Schurého výkladem v mnohých jednotlivostech

rozcházel), ale především o to, jaký duch vedl pero pisatele. Eduard Schuré se na začátku dvacátého století stal Steinerovým žákem, překladatelem a přítelem. Před 1. světovou válkou u něj v Barr na úpatí Hory svaté Odílie ve Vogézách Rudolf

Steiner s manželkou trávil opakovaně několik letních týdnů. Schuré byl bezesporu zajímavou a inspirativní osobností. Znal se mimo jiné osobně se skladatelem Richardem Wagnerem, filozofem Friedrichem Nietschem a zakladatelkou theosofického hnutí Helenou Petrovnou Blavatskou. Proto je možné si položit otázku, co by se bylo bývalo stalo, kdyby se František Bílek, Eduard Schuré, Edith Maryon a Rudolf Steiner setkali. O tom, zda František Bílek o Rudolfovi Steinerovi a jeho díle věděl, či zda usiloval o setkání s Eduardem Schuré, nemáme žádné zprávy.

František Bílek ztvárnil svého Krista na kříži. Má představovat to, co oko lidské vidělo na „hoře lebek“ při zaslechnutí posledních slov Kristových „Bože můj, proč jsi mne opustil“ a „Dokonáno jest“. Kristova postava je vzpřímená a nepodléhá zemské tíži. Vyzařuje z ní vážný klid dokonaného díla. Pod nohama Ukřižovaného jsou naznačeny dvě postavy, jejichž výklad není zcela jasný. Pravděpodobně se jedná o oba zločince ukřižované spolu s Kristem. Jedna z postav se jakoby ve vzdoru vzpouzí proti Kristu a druhá je na pravé straně zhroucena do sebe. Jsou sraženy pod mohutné nohy ukřižovaného Krista, které se nad nimi vznášejí jakoby prosty zemské tíže – stejně jako celá Kristova postava. Bílkův oltář vyzařuje vážnou — v pravdě rovnovážnou — náladu. Z pohledu antroposofie je zajímavé i oltářní pozadí, které jako by naznačovalo, že sféra či úroveň, která je zde míněna, je jakoby nad úrovní fyzickou. Rudolf Steiner hovořil o sféře životních sil, do které jsou vtištěna slova a skutky a do které je také věčně vepsáno a odkud dále působí i mystérium na Golgotě.

Práce na sousoší byla doprovázena niterným přátelstvím Františka Bílka se spisovatelem Juliem Zeyerem, který se sám zabýval teosofií. V jejich vzájemné korespondenci se zrcadlí Bílkovo hledání i Zeyerovy přátelské připomínky a rady. V dopisech se František Bílek také zmiňuje o svých vnitřních zážitcích: „Dnešní noci probudilo mne mého jména volání: Františku! Nebyl to sen. To volání mne probudilo ze sna. ... To volání mne pronásleduje; a cítím, že *víc než člověk* volal mne, a víc než pro lidské, proč mne vzbouzel.“ Julia Zeyera zážitek znepokojil, avšak Bílek jej uklidňuje a vyznává, že „... již pětkrát se mi ve snu zjevil Pán Kristus“. Později Zeyer o svém příteli s úctou říkal, že „mívá zjevení Krista“. František Bílek mu v tomto smyslu napsal: „U mne přestala víra, když jsem Boha počal *vidět*. Nevěřím proto v Boha, protože *Ho vidím*. Protože já z toho vidění *všechny mé práce béřu* a musím brát...“

Rudolf Steiner postavil krácejícího Krista (viz snímek na 3. straně obálky) mezi polární bytosti zla Lucifera a Ahrimana. Znázornil pokušení na poušti, ke kterému došlo po Ježíšově křtu v Jordánu. Sousoší rozdělené na dvě poloviny představuje na levé straně svět bez Krista a na pravé straně svět s Kristem. V levé části jsou oba odpůrci v plné síle a jakoby spojeni ke spolupráci. Jen vysoko nad nimi se vznáší tvář, která se ve svém „nadhledu“ dokáže od jejich vlivu oprostit. O této bytosti na plastice řekl Rudolf Steiner mladému lékaři Manfredovi von Kries: „Je to svým způsobem pozorovatel toho, co se odehrává pod ním – ale takový pozorovatel, který se toho, co je pod ním, zcela neúčastní, nýbrž se tomu všemu s tichým úsměvem, pokřiveným úsměvem tak trochu směje. Možná elementární bytost, můžete ale také říci: anděl humoru! Měli byste ale tuto bytost brát velmi

vážně. Protože teď, když jsem si to celé prohlédl, mi je teprve jasné, že tam musela být. Neboť k pravé, hlubší vážnosti patří humor jako její laskavý bratr.“³ Na pravé straně je Ahriman spoután pod Kristovým nohama a Lucifer padá po pravé straně sousoší, jakoby zhroucen do sebe. Rudolf Steiner se jednou vyjádřil v tom smyslu, že Lucifer není stržen k pádu Kristem, nýbrž že v blízkosti Krista všechny bytosti odhalují svou pravou tvář. Pyšný Lucifer padá k zemi jako splasklá bublina a Ahriman je vykázán tam, kam patří – do hlubin země. Celý výjev je naplněn velikou vnitřní dynamikou. Rudolf Steiner oba základní principy zla v mnoha knihách a přednáškách popsal jako polární bytosti, které člověka svádějí k jednostrannosti. Ahriman do chladné temnoty duchaprázdného intelektu a materialismu, zatímco Lucifer do vzdušných zámek od života a pozemské skutečnosti odtrženého snění a pyšného sebeprožívání. Název sousoší „Reprezentant lidství“ otevírá prostor pro svobodu vyznání pozorovatele. Socha sama je projevem osobního vyznání Rudolfa Steinera: „Nepožaduji žádným způsobem, aby mi bylo autoritativně věřeno, že toto je pravá postava Krista, ale já ji tak vidím a zastávám z nejhlubšího nitra, že toto je postava Krista.“⁴ Rudolf Steiner spolu s Edith Maryon vytvořili sousoší znázorňující děj, proces — ono věčné napětí a dynamické hledání středu mezi póly zla. František Bílek oproti tomu znázornil cíl či završení tohoto procesu. Co je u Steinera započatý děj, je u Bílkova znázornění události na Golgotě dokonáno. Obě bytostí z pravé části Steinerova sousoší – Lucifer a Ahriman – se svým ztvárněním nápadně podobají postavám, které Bílek umístil pod nohy Ukřižovaného.

Budova prvního Goetheana v Dornachu.

³ Převzato z Okruh a střed: čtvrtletník pro náboženskou obnovu. Praha: 2021/2. Citováno podle: SELG, Peter. Rudolf Steiner und der Weltenhumor. 2019. Ita Wegman Institut (Verlag).

⁴ Rudolf Steiner, 28. 2. 1921

*Detail dolní části plastiky *Reprezentant lidství*.*

Zajímavé je i srovnání osudu obou soch. Nevysvěcený oltář od nekatolíka Františka Bílka zakoupilo v roce 1921 ministerstvo školství ČSR pro nově zbudovanou část svatovítské katedrály. Umístěn byl na místo, které umělec sám vybral v roce 1927. Před sedm metrů vysokým oltářem ale nikdy nebyla sloužena mše. Je jakýmsi cizím tělesem v jinak katolickém kostele, který je zároveň jedním z nejvýznamnějších míst českých dějin. Traduje se, že když v roce 1997 procházel papež Jan Pavel II. katedrálou, oltář ho nesmírně zaujal a poté, co se na něj vyptal svých průvodců, se u něj pomodlil.

Sousoší *Reprezentanta lidství* — *Krista* od Rudolfa Steinera nebylo nikdy umístěno na místo pro ně určené: „V Efezu socha božstva; tady v Goetheanu socha člověka, socha reprezentanta lidství, *Krista Ježíše*, ve kterém jsme zamýšleli, identifikující se s ním, se vši pokorou vplynout do poznání, tak jako kdysi svým způsobem, dnes pro lidstvo ne zcela pochopitelnou cestou, vplývali žáci v Efezu do efezské Diany.“⁵ Nedokončenou stavbu prvního Goetheana zničil o silvestrovské noci 1922/23 uměle založený požár. Ve stavbě druhého Goetheana, které bylo dokončeno až po smrti Rudolfa Steinera, již devět a půl metru vysoké sousoší nebylo umístěno na centrální místo na jevišti velkého sálu, ale byla mu vybudována zvláštní místnost v jižním křídle. Diskuse o tom, kde by mělo stát, probíhají dodnes.

⁵ Rudolf Steiner, 31. 12. 1923

František Bílek snivým, citovým způsobem vyhlížel stejnou budoucnost, v jakou doufal a o které hovořil Rudolf Steiner: „Ducha jen myšleného budou lidé muset nahradit duchem bezprostředního nazírání, bezprostředního soucítění a spoluprožívání po boku všech lidských duší duchovně-živě krácejícího Krista. ... Život Kristův bude od dvacátého století v duších lidí stále více a více pociťován jako přímý osobní zážitek“.⁶

Tomáš Boněk, kněz Obce křesťanů

Text vychází z přednášky, přednesené v Praze 23. 5. 2007 a je upravenou verzí článku uveřejněného ve sborníku Okruh a střed 2013/4.

Drobné zprávy

K tématu tohoto čísla upozorňujeme ještě na **dva zajímavé texty**, které by se již do tištěného vydání čísla nevešly, ale jsou **dostupné na internetu**. Na webu SFB (<https://www.spol-fb.cz/>) přinášíme úryvek z textu Zdeňky Braunerové, který vyšel v monotematickém čísle *Volných směrů* věnovaném Františku Bílkovi (č. 4/1900). V roce 2010 byla na Filosofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně obhájena bakalářská diplomová práce Veroniky Trubačové „Ukřižovaný Františka Bílka“, která se zabývá rozborem Bílkova zpodobení Ježíše Krista, zejména Ukřižovaným v katedrále sv. Víta, ale i předcházejících studií a pozdějších prací. Cílem práce bylo popsat vznik a vývoj Ukřižovaného, nalézt inspirační podněty a zařadit dílo do kontextu autorovy tvorby. Práce o 65 stranách je volně dostupná na adrese: <https://is.muni.cz/th/cibi6/>

Společnost Františka Bílka, z.s., konala svou členskou schůzi dne 11. 2. 2023 ve sboru Církve československé husitské v Praze 4 – Michli. Schůze, kterou vedl F. Kožíšek, se zúčastnilo 15 členů a byla schopná usnášení. Na programu bylo projednání a schválení účetní závěrky a zprávy o činnosti za rok 2022 a projednání a schválení plánu činnosti a rozpočtu na roky 2023 až 2025. K 31. 12. 2022 měla SFB v pokladně 4.573 Kč a na běžném účtu 42.465,15 Kč. Dalším důležitým bodem programu byla volba členů výboru a revizora. Dosavadní předseda SFB F. Kožíšek již dříve oznámil, že nebude kandidovat na žádnou funkci ve výboru, ale dva další členové výboru (A. Kubíčková, M. Kellner) vyjádřili s volbou i na další funkční období svůj souhlas. Po delší diskusi ohledně budoucího předsedy a členů výboru dospěla členská schůze k dohodě, že třetím členem výboru bude A. Strašrybková z Chýnova. Nové složení výboru: předseda Alena Maria Kubíčková, místopředseda Michal Kellner, člen Alena Strašrybková.

⁶ Rudolf Steiner, GA 148

Místo E. Červené, která již ze zdravotních důvodů nemohla kandidovat, byla novým revizorem zvolena paní Hana Hejdová. Členská schůze v usnesení poděkovala Evě Červené za vzorné vykonávání funkce revizora po dobu šesti let a Františkovi Kožíškovi za vzorné vykonávání funkce předsedy po dobu devíti let. Po skončení schůze přednesl František Kožíšek přednášku „Češi mají svého Bílka, Chorvati svého Meštoviče?“.

Martin Jindra, člen SFB, se v poslední době odborně zabýval osudy **Bílkova Mojžíše**. Dne 15. 4. 2023 přednesl v Židovském muzeu v Praze přednášku *Bílkův „Mojžíš“ před Staronovou synagogou*, vyšel mu článek *Pohnutý osud „židovské“ sochy* v Lidových novinách (sobota 17. 6. 2023, str. 16) a stať ve sborníku *Bílkův J. A. Komenský. Dílo rodící se z duchovní minulosti* (POSEL POROZUMĚNÍ. Sborník k 430. výročí narození J. A. Komenského, autoři T. Butta, B. Kaňák, M. Jindra et al., vydala CČSH, Praha 2022, str. 59-75).

Náboženská obec CČSH na pražském Novém Městě uspořádala ve středu 24. 5. 2023 v kostele sv. Václava Na Zderaze literárně-hudební pásmo František Bílek a jeho hudební současníci. Ve stejném kostele byla během prvního pololetí letošního roku vystavena **kopie Bílkova Božího hrobu**.

V srpnu a září 2023 proběhne v Chýnově **první ročník malého hudebního festivalu** s velkým jménem „**Foersterův Chýnov**“, který navazuje na předchozí dva nulté ročníky, které chtěly připomenout dvě umělecké osobnosti s Chýnovem neslučitelně spojené. Jde především o slavného rodáka, sochaře Františka Bílka a jeho přítele a duchovního souputníka, hudebního skladatele Josefa Bohuslava Foerstera. Na pět nedělí počínaje 20. srpnem a konče 17. zářím jsou připraveny koncerty vážné hudby, povětšinou v chýnovském kostele Nejsvětější Trojice, v jednom případě v Bílkově ateliéru. Program je k dispozici na <https://foersteruvchynov.cz/>

Oprava popisku fotografie z minulého čísla zpráv (Zprávy SFB č. 49, str. 27). Na snímku sedící žena není dcera Josefa Kašpárka Milena, ale jeho švagrová Žofie Šulcová, rozená Pašková a dále jeho snacha Blažena (stojící). Za chybu se omlouváme.

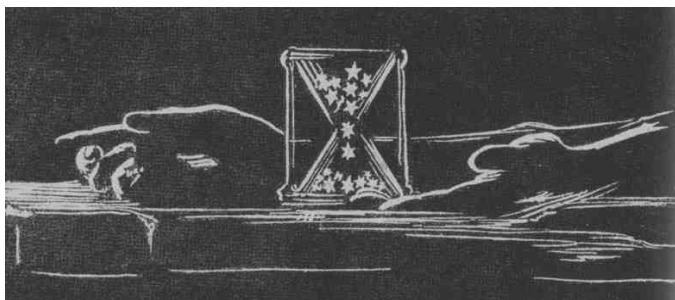
V pražském antikvariátě Diviš se v lednu 2023 objevila v prodeji **kniha z pozůstalosti F. Bílka**. Jednalo se knihu Julia Zeyera „Karolinska epepeja“, ve které je autorovo věnování F. Bílkovi: *Františkovi Bílkovi s pozdravem vánočním Jul. Zeyer, Vodňany 1896*. SFB uvažovala o koupi knihy, ale požadovanou cenu (7000 Kč) považovala za příliš vysokou. Nicméně kniha byla obratem prodána zájemci o dílo J. Zeyera. Několik knih z Bílkovy pozůstalosti s věnováním získal pravděpodobně malíř Jan Kudláček, rodinný přítel Berty Bílkové a Berty Mildové, který je počátkem 90. let prodal do antikvariátu. Kniha „Karolinska epepeja“ zřejmě pochází původně z tohoto zdroje.

Jeden z modelů Ukřižovaného (sádra, 1897), dnes umístěný ve sboru CČSH v Michli, foto M. Kellner.

Plastika „Reprezentant lidství“ (Kristus) od Rudolfa Steinera a Edith Maryon. K článku T. Boňka „Můj Kristus!“.

NEPRODEJNÉ

Pro své členy a příznivce vydává
Společnost Františka Bílka v Praze
www.spol-fb.cz

Kontakt: Alena M. Kubíčková, Křivenická 413/16, 18100 Praha 8

ISSN: 2464-5516

Vydáno v nákladu 100 ks

Redakční rada: František Kožíšek, Michal Kellner, Yveta Kožíšková

Jazyková korektura: Yveta Kožíšková

Administrace: Michal Kellner, Jenštejnova 2253, 253 01 Hostivice

Příspěvky do Zpráv pošlete na: spolecnost.frantiska.bilka@gmail.com